

NOTARIATAS

Nr. 7 / 2009

BIURŲ TUŠTĖJIMO METAS?

Numerį rengė Lietuvos notarų rūmų darbuotojai:

Eglė Čaplinskienė (teisininkė konsultantė)
Justas Čiomasas (teisininkas konsultantas)
Vaidota Majūtė (teisininkė konsultantė)
Aleksandras Matonis (atstovas viešiesiems ryšiams)
Sandra Ražanaitė (teisininkė konsultantė)

Egidija Tiesnesienė (valdytoja)
Dangyra Bružienė (specialistė)
Dalia Jūrevičienė (sekretorė)
Dalia Remeikytė (specialistė archyvarė)
Irena Zacharevičienė (buhalterė)

Taip pat:
notarė Miglė Čirbaitė

Edita Birulienė (kalbos redaktorė)
„Notariato“ archyvo nuotraukos

ISSN 1822-8127

Olimpiečių g. 4
Vilnius

El. paštas: rumai@notarai.lt

www.notarai.lt

© 2009 Lietuvos notarų rūmai
© 2007 Notarų herbo autorius Arvydas Každailis

TURINYS

AKTUALU

Biurų tuštėjimo metas	5
Išliks ne visi Pokalbis su Lietuvos teisingumo ministru dr. REMIGIJUM ŠIMAŠIUMI	6
Laisvosios rinkos formavimo fantomas notariate. Nuomonės	11

STRAIPSNIAI

Asmens veiksnio nustatymo problemos notarinėje praktikoje VAIDOTA MAJŪTĖ	14
Bendrojo sutuoktinių testamentų ypatumai EGLĖ ČAPLINSKIENĖ	21
Aktualūs vekselių klausimai JUSTAS ČIOMANAS	24
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Juridiniai klausimai SANDRA RAŽANAITĖ	30

TARPTAUTINIAI SANTYKIAI

Europos notarų tinklas siekia stiprinti savo vaidmenį MIGLĖ ČIRBAITĖ	46
Europos Sąjungos notariatų tarybos Generalinė asamblėja Briuselyje	48

KONSULTACIJOS

Dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo, kai ne visi įpėdiniai yra pareiškę valią	49
Dėl notaro vykdomojo įrašo darymo pagal vekselį, kurio davėjas yra miręs	49

BIURŲ TUŠTĖJIMO METAS

Ištuštėję notarų biurų priimamieji. Tik pavieniu klientų sulaukiantis, judriame Vilniaus centre dirbantis notaras, per du mėnesius atlikęs tiek notariinių veiksmų, kiek pernai jis atlikdavo per penkias dienas. Kita Vilniaus notarė, vasarį jau gyvenusi skolon. Tiek Lietuvos provincijoje, tiek didmiesčiuose – dešimtys atleistų notarų biurų darbuotojų. Notarų padėjėjų atlyginimų mažinimas, visuotinis taupymas – nuo spausdintuvų dažų ir popieriaus iki muilo. Rankoves pasiraitojusi notarė, darbo dienos pabaigoje skuduru plaunanti grindis vietoj atleistos valytojos. Toks kartu su valstybe notariato patiriamos krizės veidas. Kai kas šį vaizdelį vadina skausminga notariato „aukso amžiaus“ pabaiga.

Šiam notariato numeriui pasirinkome drastišką ir šokiruojantį viršelį. „Uždarytas biuras taip negali ir neturi būti! Valstybės deleguota funkcija negali būti neteikiama“, teigs ir teisės teoretikai, ir notariato praktikai. Deja, 2008-2009 metų sandūroje iškilusi reali notarų biurų bankrotų ir uždarymo grėsmė liudija sudėtingiausią lotyniškojo notariato gyvavimo etapą per pastaruosius septyniolika metų. Notarų veiklos augimo ir sąlyginės gerovės šaltinio – nekilnojamojo turto rinkos – išsekimas tėra viena notariato problemos sudedamųjų dalių. Seimo rinkimai į valstybės valdymą atvedė naują koaliciją, kuri, įgyvendindama griežtas antikrizines priemones, skubotai priimtais naujais mokesčiais apsunkino ir teisinių profesijų atstovų pečius. Neišvengta idėjų kovos ir lobizmo. Jei nebuvo įmanoma prieštarauti pridėtinės vertės

mokesčio didinimui, bent jau pavyko bendromis notarų, antstolių ir advokatų bendruomenių pastangomis įtikinti Seimo ir Vyriausybės institucijų atstovus priimti šiek tiek švelnesnes nei planuota Valstybinio socialinio draudimo mokesčio įstatymo pataisas. Vykdomosios valdžios ir teisininkų darbo grupė rengia įstatymo projektą, kuris „Sodros“ mokesčius notarams, antstoliams ir advokatams reglamentuos ateityje.

Ne mažiau nei ekonominiai pokyčiai notarų išgąsdino su liberaliaisiais politikais į valdžią atsklendęs teisėkūros ir teisėtvarkos liberalizavimo fantomas. „Radikalųjį populizmą keičia radikalusis liberalizmas“, konstatuoja stebėtojai. „Notariato“ 7-ame numeryje pateikiame teisingumo ministro Remigijaus Šimašiaus samprotavimus apie jo planuojamas teisinės sistemos pertvarkas, laisvosios rinkos ir liberalių principų diegimą, požiūrį į notariatą ir jo funkcijas, paslaugų kainodarą. Ministro ketinimus įgyvendinti savo idėjų realumą liudija jau šį „Notariato“ numerį maketuojuojant gauta žinia, kad teisingumo ministras viešai paskelbė sieksias susieti notarų paslaugų kainodarą su realiomis sąnaudomis. Pradėjo darbą ir ministro R.Šimašiaus iniciatyva sudaryta darbo grupė notariato funkcijoms peržiūrėti. Kaip atsvarą teisingumo ministro samprotavimams pateikiame trijų žinomų teisininkų, atstovaujančių tiek įstatymų leidėjams, tiek akademiniam pasauliui, nuomones.

Jūsų „Notariatas“

Dr. Remigijus Šimašius. TM nuotrauka

IŠLIKS NE VISI

Interviu su teisingumo ministru dr. Remigijumi Šimašiumi

„Notariatas“: Esate laisvosios rinkos rėmėjas ir gynėjas. Ar laisvosios rinkos principai turi teisę leisti šaknis mūsų valstybės sąrangoje?

Remigijus Šimašius: Dar man dirbant ankstesniame darbe (Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidentu – red. past.), nuo praėjusių metų rugpjūčio teko gana dažnai atsakyti į šį klausimą. Liūdina, kad jau pusę metų kartojamos neadekvačios tezės apie krizę, dėl jos dažniausiai kaltinami nereguliuojamas kapitalizmas, nereguliuojama rinka, verslininkų godumas, pernelyg sudėtingi finansiniai instrumentai. Pamiřstama viena – kad vienintelė nereguliuojama finansinė institucija kiekvienoje šalyje yra centrinis bankas ir jo ekspansinė pinigų politika, prieš tai sukėlusį dirbtinį bumą, iš esmės ir atvedė prie krizės. Nuogařtauju, kad tebetęsiant dabartines Europos ir Amerikos centrinių bankų politikas, krizė gali tik gilėti. Visiškai akivaizdu, kad krizę sukėlė ekspansinė pinigų politika, kai žmonės pinigų turėjo daugiau negu kapitalinių gėrybių ir, neturėdami adekvataus informacijos šaltinio, klaidingai nuspręsdavo investuoti į projektus, kurių neįmanoma užbaigti. Tai atnešė didžiulius ekonominius nuostolius.

Viena pagrindinių prielaidų Lietuvai išbriřti iš krizės būtų darbo santykių liberalizavimas, nes teisūs verslininkai, sakantys, kad kažką reikia „atriřti“ – arba atlyginimus, arba litą. Manau, kad lito „atriřimas“ būtų katastrofa Lietuvai, todėl šiandien būtina sumažinti atlyginimus ir pritaikyti realybei darbo santykius. Jau pastebima, kad žaliavų kainos mažėja, bet darbo kainos mažėja dar neadekvačiai. Kai kalbama apie valstybės išgyvenimą, neišvengiamas žingsnis – masiškai sumažinti atlyginimus valstybės tarnautojams.

„Notariatas“: Bet ar matytumėte darbo santykių liberalizavimo perkėlimą į jūsų dabar kuruojamą teisėtvarkos sritį?

R.Šimašius: Iš dalies – taip. Atlyginimų mažinimas turi paliesti visus, įskaitant ir teisinių profesijų atstovus, vienodai, kaip Konstitucinis Teismas yra išaiřkinęs, ir teisėjus, ir kitus. Notarai lyg ir yra kitoje

situacijoje, nes jie yra valstybės atstovai, o veikia kaip rinkos subjektai. Ir šiuo atveju ekonominius sprendimus notariai turėtų priimti patys. Notarai susiduria su tomis pačiomis bėdomis, kaip ir įmonės, kai kuriais atvejais – ir didesnėmis. Pirmiausia – dėl kainodaros, kuriai labai didelę įtaką daro nekilnojamojo turto rinkos smukimas.

„Notariatas“: Kai praėjusiame dešimtmetyje prasidėjo kai kurių teisinių profesijų išskyrimas, atlyginimų didinimas jų atstovams, tai buvo siejama su jų patikimumo stiprinimu, paslaugų kokybės didinimu, kova su korupcija. Ar išlaidų mažinimas teisėtvarkos srityje nesukels nepasitikėjimo šiomis profesijomis, nepaskatins neigiamų procesų, kaip korupcija, nesąžiningumas, neprofesionalumas?

R.Šimašius: Be abejo, atlyginimų mažinimas atneš nemažai neigiamų pasekmių, bet privalome neužmigti ir neužmiršti, kad Lietuvai šiandien iškilo išgyvenimo klausimas. Jeigu bėgi nuo vilko, galbūt pakeliui teks nusibrozdinti. Apskritai teisinių profesijų išskyrimas yra teisingas dalykas. Į Vyriausybės programą pasistengiau įtraukti teisininkų funkcijų atskyrimo ir priskyrimo tinkamoms institucijoms klausimus. Kiek tai įmanoma, siektina, kad teismai spręstų bylas, anstoliai vykdytų teismų sprendimus, advokatai atstovautų šalims ginčiuose arba potencialiuose ginčiuose. Notarai tvirtina faktus arba tikrina teisėtumą, kol nėra ginčo, ir atlieka tam tikrus registro įrašus. „Persipynimų“ ir neadekvatumų šioje srityje yra nemažai. Kai kurias funkcijas, kurias galėtų atlikti notariai, kol kas atlieka valstybinės institucijos.

„Notariatas“: Per tris mėnesius, kai esate ministras, ar jau išgryninote, kaip tiksliau padalinti tas funkcijas? Jūs žiniasklaidoje jau įvardijote teismų ginčo ir ne ginčo funkcijų atskyrimą...

R.Šimašius: Jau turiu konkrečių minčių sąrašą, esu bendravęs su Teisėjų taryba ir kai kuriais teisėjais, savo pastebėjimų atsiuntė kai kurie teismai. Kai kas iš dalies susiję su notarais – pvz., paveldėjimo funkcija, kurią nesant ginčo galima tvarkyti tik per notarą, bet dabar kartais į tai įtraukiami ir teisėjai. Kitas atvejis – patvirtinimas, kad nepilnamečių vaikų turintis asmuo gali keisti būstą – kur čia teisėjo funkcija, kas čia su kuo ginčijasi? Nemanau, kad teisėjas gali geriau apsaugoti nepilnamečius. Turime pakankamai kuriozų, kai įvairūs teismuose išskylantys niuansai netgi trukdo pagerinti nepilnamečių padėtį. Mano supratimu, reikėtų minimizuoti teisėjams priskirtas funkcijas, kurias gali atlikti notariai. Atitinkama darbo grupė jau sudaryta, jos darbui skirta nedaug laiko. *Kaip rezultaty, tikiuosi nebūtinai teisės aktų projektų, bet tiksliai nurodymų, ką reikia daryti, ką nagrinėti.* Teisės aktai ministerijoje bus parengti greitai ir, tikiuosi, bus pateikti Seimui pavasario sesijoje. Jie, manau, yra skubūs finansiniu aspektu, nes teismams dabartinėje situacijoje būtina arba daugiau teisėjų, arba daugiau jų padėjėjų, arba paimti iš teismų dalį funkcijų, kad teisėjai vienu metu neturėtų po šimtą bylų. Taigi finansinė situacija suteikia papildomą postūmį spręsti sisteminės problemas.

„Notariatas“: Koks jūsų požiūris į lotyniškąjį notariatą?

R.Šimašius: Ilgai iš šalies stebint teisinę diskusiją, buvo keista, kai buvo sakoma, kad to ar ano negalima daryti, nes tai neatitinka lotyniškojo notariato funkcijų. Mano nuomone, būtina daryti tai, kas geriau žmonėms, vartotojams, patiems notarams, todėl gal tokiu atveju ir nebūkime tuo lotyniškuoju notariatu? Arba būkime negrynieji, modifikuoti lotyniškojo notariato atstovai? Siūlau šį klausimą svarstyti pragmatiškai. Lotyniškasis notariatas – visai geras ir priimtinas principas, tik nebūtina juo prisidengti sprendžiant realias problemas. Advokatų ir notarų skirtingų funkcijų nustatymas ir sukuria pagrindą lotyniškajam notariatui, o advokatų ir notarų funkcijų „suvėlimas“ pažeistų lotyniškojo notariato principus. Visiškai nenoriu to daryti. Lietuvos teisė turi tvirtai stovėti ant dabartinių pamatų, ir netgi norėčiau juos labiau sutvirtinti. Bet kai kalbama apie tam tikrus niuansus, pvz., teritorinį pasiskirstymą, kitus „išvestinius“ dalykus, nemanau, kad kiekvienas iš šių niuansų yra neliečiamas. Nepabijosiu pasakyti, kad laikiausi ir

laikaisi pozicijos didinti notarų konkurenciją. Nesu tikrais, ar notarams priskirta teritorinė paveldėjimo vedimo funkcija yra teisinga, ypač šiais laikais, kai registrų pažanga leidžia šiuos klausimus tvarkyti ne tik visoje Lietuvoje, bet ir būnant kitur. Tai būtų lyg ir nutolimas nuo lotyniškojo notariato principų, bet nematau, kad tai pamatų griovimas. Greičiau atviraiščiau – prisitaikymas prie kintančio pasaulio, kad būtų patogiau ir žmonėms, ir notarams. Notarų „kvotavimas“ konkrečioje teritorijoje šiandien dar nesukelia daug problemų, bet antstoliai, daugėjant nemokių įmonių, asmenų, jau šiandien turi pernelyg daug bylų. O galbūt visiškai šalia yra antstoliai, kurie nėra taip apkrauti ir paimtų šias bylas?

„...LAIKIAUSI IR LAIKIAUSI POZICIJOS DIDINTI NOTARŲ KONKURENCIJĄ“

„Notariatas“: Ar kaip hipotetinę pokyčių alternatyvą matote „anglosaksiško modelio“ diegimą, kai notarams tenka simbolinis vaidmuo, o daugumą jų funkcijų atlieka advokatai arba vadybinės institucijos?

R.Šimašius: Ne, nematau reikalo įgyvendinti šią radikalią alternatyvą, bet tam tikrų niuansų esama. Lietuvoje jau įleido šaknis notariato tradicija, nusistovėjo advokatų ir notarų profesijų atskyrimas. Vieni atstovauja šalims ginče, kiti yra nešališki. Žmogus negali vienu metu dėvėti dviejų kepurų, ir nematau priežasties, kam reikėtų daryti radikalų perversmą. Kita vertus, teisė turi būti „gyva“ ir prisitaikyti prie aplinkybių. Matau, kad Lietuvoje yra žmonių, kurie niekada nenuvažiuos iki notaro, nes tai jiems brangiai kainuotų, tuo tarpu vietos valdžios atstovas atskirais, išimtiniais atvejais galėtų atlikti kai kuriuos veiksmus. Jokiu būdu nematau, kad reikėtų painioti atstovavimo ginče ir teisėtumo patvirtinimo funkcijas, bet tam tikrais atvejais kai ką galėtų patvirtinti ir advokatas. Galbūt kai kuriais atvejais notariai galėtų ir konkuruoti su advokatais, tarkime, rengdami sutarčių ar įstatų dokumentus. Taigi funkcijų pasidalijimas tarp notarų ir advokatų profesijų yra geras, bet absoliutaus grynumo nereikėtų siekti. Notariai taip pat ieško galimybių, kaip jiems šiais laikais išgyventi, kokias naujas paslaugas pasiūlyti. O tai iš esmės yra žingsnis nuo „gryno modelio“, kuris buvo kuriamas pradžioje. Aš sveikinu iniciatyvas, kurios leistų žmonėms gauti geresnes ir gausesnes paslaugas notaro biure.

„FUNKCIJŲ PASIDALIJIMAS TARP NOTARŲ IR ADVOKATŲ PROFESIJŲ YRA GERAS, BET ABSOLIUTAUS GRYNUMO NEREIKĖTŲ SIEKTI“

„Notariatas“: Kokių tikslų sieks darbo grupė, kurią sudarėte notariato klausimams spręsti?

R.Šimašius: Turiu didelę patirtį kaip darbo grupių dalyvis „iš šalies“. Tikrai nesu patenkintas, kaip dažniausiai būdavo organizuojamos darbo grupės. Nemanau, kad darbo grupėms reikia formuluoti užduotį parengti konkrečius teisės aktų projektus. Darbo grupė pirmiausia turi pateikti conceptualias išvadas. Rezultatų užrašymas tinkama teisine forma – techninis, ne analitinis darbas. Ministerija gali parengti tuos projektus greitai ir nesunkiai.

„Notariatas“: Ar darbo grupė notarų klausimu bus objektyvi, juk joje daugiau advokatų nei notarų ir nėra akademinio teisės pasaulio atstovų?

R.Šimašius: Jokiu būdu nenoriu atsikratyti asmeninės atsakomybės priimant sprendimus dėl teisėkūros kaip politikas. Tikrai nenoriu tokių darbo grupių, kuriose būtų siekiama konsensuso. Nenoriu vėliau prisidengti šiuo konsensu, matydamas, kad nieko nedaroma arba daroma ne tai, kas būtų geriausia. Remdamasis darbo grupės rezultatais, priimsiu sprendimą, kokius teisės aktų projektus rengti arba kokią koncepciją paskelbti. Būtent mano asmenine atsakomybe parengtas projektas bus pateiktas visuomenei svarstyti ir jis turi būti atviras, nes visi privalo turėti teisę pateikti vertinimus. Visų nuomonių bus

išklausyta. Ir tada, atsižvelgdamas į pastabas ir siūlymus, galutinį sprendimą priimsiu aš, teiksiu projektus Vyriausybei. Tikrai nevengiu asmeninės atsakomybės, nes matau, jog yra nemažai darbo grupių, kurios dirba ilgą laiką ir nepasiekia rezultatų dėl keleto skirtingų nuomonių. Darbo grupės veikla – tai ne kompromisų ieškojimo, o idėjų paieškos ir pateikimo įrankis.

„Notariatas“: Koks jūsų požiūris į fiksuotą notarų skaičių? Nuogastaujama, kad to atsakius notari pradės bankrutuoti, uždarinėti biurus...

R.Šimašius: Rinkos išlikimo dėsnis lemia, kad ne visi turi išlikti. Manau, kad šiandien fiksuoto notarų skaičiaus klausimas nėra toks aktualus kaip nekilnojamojo turto rinkos pakilimo laikais. Abejoju, ar būtų daug naujų notarų, kurie norėtų steigti biurus. Manau, kad šį klausimą sunkmetis nustūmė į antrą planą ir artimiausiu metu, bent jau iki vasaros, nesu nusiteikęs jo rimtai analizuoti.

„MANAU, KAD ŠIANDIEN FIKSUOTO NOTARŲ SKAIČIAUS KLAUSIMAS NĖRA TOKS AKTUALUS KAIP NEKILNOJAMOJO TURTO RINKOS PAKILIMO LAIKAIS. ABEJOJU, AR BŪTŲ DAUG NAUJŲ NOTARŲ, KURIE NORĖTŲ STEIGTI BIURUS“

Aktualesnis klausimas – kaip išgyventi esamiems notarų biurams. Jei kalbėsime apie atskirus niuansus – reikalavimus notaro biurui ar vieną kitą biurokratinę kliūtį naujam biurui atsirasti – jau buvau pareiškęs, kad dirbtinų kliūčių neturi būti keliami. Mano rūpestis – kad notari išliktų gyvybingi, bent jau tais atvejais, kai tam yra ekonominių prielaidų. Iš tikrųjų gali atsitikti taip, kad ne visi notarų biurai išgyvens. Jeigu biurai stovi tušti ir notari bei jų padėjėjai nuobodžiauja, tai nėra normali situacija. Logiškai tai reiškia, kad biurų turi būti mažiau. Tas pats principas galioja ir įmonėse prie staklių, ir valstybės tarnyboje, galioja ir notarams. Konkurencija turi atsakyti, pas kokius notarus žmonės labiau nori eiti, pas kokius – mažiau, ir notari, kurie yra arba netinkamoje vietoje, arba ne taip organizuoja darbą, tikiuosi, pasitrauks iš rinkos, bet ne tie, kurie yra geriausi.

Dėl kainodaros. Notari pastaruosius kelerius metus, kai kilo nekilnojamojo turto vertė ir didėjo sandorių skaičius, išgyveno „aukso amžių“. Nesant sanaudomis pagrįstos kainodaros, nekilnojamojo turto sandorių tvirtinimas sudarė neproporcingai didelę dalį notaro pajamų. Iš kliento pozicijų žiūrint, nekilnojamojo turto sandorių sudarymas kainavo brangiau nei turėjo kainuoti, o paprastųjų sandorių atlikimas – pigiau nei turėtų. Dabar smukus nekilnojamojo turto rinkai, notari pateko į neproporcingai gilią finansinę duobę. Todėl į Vyriausybės programą įrašyta nuostata, kad turi būti įdiegta sąnaudomis paremta kainodara. Jei toks principas būtų įgyvendintas anksčiau, šiandien notarų nuostoliai būtų buvę gerokai mažesni.

„...GALI ATSTITIKTI TAIP, KAD NE VISI NOTARŲ BIURAI IŠGYVENS. JEIGU BIURAI STOVI TUŠTI IR NOTARAI BEI JŲ PADĖJĖJAI NUOBODŽIAUJA, TAI NĖRA NORMALI SITUACIJA. LOGIŠKAI TAI REIŠKIA, KAD BIURŲ TURI BŪTI MAŽIAU“

„Notariatas“: Kada prognozuojate notarų paslaugų kainodaros peržiūrą?

R.Šimašius: Kai išleisite šį žurnalą, galbūt bus jau priartėta prie tam tikrų sprendimų. Užsakytas tyrimas, kurį auditorių bendrovė „Ernst&Young“ jau baigė. Galutinės išvados turi būti paskelbtos kovo pradžioje, jas ruošiuosi pristatyti viešai. Tai vienintelis įrankis, kurį šiandien turiu sprenddamas dėl kainodaros. Nematau priežasčių labai delsti. Bus ieškoma sprendimų, ar iškart pereiti prie naujos kainodaros, ar etapais, nes pokytis gali būti labai reikšmingas. Beje, dėl tyrimo galiu pasakyti pastabą – buvo vertinamas tik santykinis kainų persiskirstymas, bet nevertinamas lygis, kokiu turi būti atliekamos notaro paslaugos.

Tyrimas neatsakė į klausimą, o gal į jį ir neįmanoma atsakyti, ar notaro paslaugos turi būti teikiamos patalpoje su marmuro grindimis, ar kukliau įrengtame biure. Mano įsitikinimu, reikia tikėtis, kad sąnaudomis pagrįstos kainos bus maksimalios, konkretus biuras turės pasitvirtinti savo kainodarą, ją skelbti viešai, kad nebūtų manipuliavimo. Būtent tai leistų geriausiai suderinti notaro interesus ir klientų teisių maksimalų patenkinimą.

„Notariatas“: Vartotojas rinksis ne prabangiau, o paprasčiau įrengtą biurą?

R.Šimašius: Priklausomai nuo vartotojo poreikio. Vieni verda manų kruopas, kiti vakarienauja restorane, ir tai nebūtinai susiję su pajamų lygiu. Kartais tai ir skonio reikalas. Notarams verta galvoti, kiek jiems investuoti į išorinę prabangą, kuri nėra susijusi tiesiogiai su funkcijų vykdymu. Biuro padėtis, jo lygis, aptarnaujančio personalo skaičius, kokia kava ir iš kokio indo vaišinamas klientas – teks ir toliau apsispręsti notarams. Vieni vartotojai siekia ne gauti kavos, o kuo pigiau ir kokybiškiau atlikti veiksmą. Kiti klientai laukia išskirtinio priėmimo. Bet tai notaro priimami, o ne „uniforminiai“ sprendimai, iš viršaus „nuleidžiami“ visai Lietuvai.

„Notariatas“: Notarų būklę labai pablogino Vyriausybės antikrizinės priemonės, nauji mokesčių ir socialinės draudimo sistemos pakeitimai. Viešai rodėte pritarimą konsoliduotoms notarų, advokatų ir antstolių pastangoms siekiant kompromisų dėl įstatymų pataisų. Ar Jus galima ir toliau laikyti sąjungininku?

R.Šimašius: Taip, galima laikyti sąjungininku. Bet į notarų, antstolių ir advokatų veiklą žiūriu kaip į individualią ekonominę veiklą, ir šiuo atveju visiems vykdantiems individualią ekonominę turėtų galioti viešosios taisyklės. Šiuo požiūriu nematau esminio skirtumo tarp neteisinių ir teisinių profesijų. Manau, visą individualią veiklą apmokestinančios taisyklės yra nelabai adekvačios, ir esu kritiškas jų atžvilgiu. Tai galioja ir notarams, ir advokatams, ir ūkininkams, ir kitiems individualią veiklą vykdantiems asmenims. Man truputį neramu, kad kiekvienos šių asmenų kategorijos problemoms spręsti sudarytos atskiros darbo grupės, o ne bendra visiems individualią veiklą vykdantiems asmenims. Bent jau aš, aiškėjant biudžeto ir finansiniams duomenims, ruošiuosi inicijuoti analizę, ar Finansų ministerijos keliami tikslai inicijuojant teisės aktus buvo pasiekti.

„Į NOTARŲ, ANTSTOLIŲ IR ADVOKATŲ VEIKLĄ ŽIŪRIU KAIP Į INDIVIDUALIĄ EKONOMINĘ VEIKLĄ <...> ŠIUO POŽIŪRIU NEMATAU ESMINIO SKIRTUMO TARP NETEISINIŲ IR TEISINIŲ PROFESIJŲ. MANAU, VISĄ INDIVIDUALIĄ VEIKLĄ APMOKESTINANČIOS TAISYKLĖS YRA NELABAI ADEKVAČIOS, IR ESU KRITIŠKAS JŲ ATŽVILGIU“

„Notariatas“: Jūs tapatinatė notaro – valstybės įgalioto, nesiekiančio pelno asmens – veiklą su ūkininko ar dirbančiojo pagal verslo liudijimą?

R.Šimašius: Jei notaro veikla neorientuota į pelną, tai į ką ji orientuota? Notaras suinteresuotas geros paslaugos teikimu, žemdirbys suinteresuotas pagaminti gerą produktą. Akivaizdu, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, turintis tam tikras didesnes pareigas, kita vertus, tai – ir monopolinę privilegiją turintis asmuo. Ekonominė prasme kiekvienas notaras turi būti orientuotas į pelną, kad nebankrutuotų. Jis turi stengtis kuo pigiau suteikti geresnes paslaugas klientams, o tai ir yra orientacija į pelną. Duok Dieve, kad visi notarai gerai uždirbtų ir gautų pelno. O mokesčių taisyklės turi būti orientuotos į tai, kad jie galėtų gerai tą veiklą vykdyti.

„Notariatas“: Dėkojame už atsakymus.

LAISVOSIOS RINKOS FANTOMAS NOTARIATE

Nuomonės

Stasys Šedbaras

Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas

Dabartinė pasaulinė ekonominė krizė aiškiai parodė, kad valstybės dominavimą pakeitęs kitas kraštutinumas – į laisvosios rinkos pusę – taip pat nepasiteisino. Visose gyvenimo srityse, taip pat ir teisėkūroje, laisvosios rinkos ir liberalizmo principai, kurie nesubalansuoti visuomenės įsikišimu, turi būti permaštyti. Visose srityse būtina išsaugoti pusiausvyrą tarp laisvosios rinkos, konkurencijos, visuomenės intereso ir valstybės kontrolės.

Notaras yra pusiau pareigūnas, jis turi antspaūdą su valstybės herbu. Jo atsakomybė už kiekvieną atliekamą veiksma yra milžiniška. Todėl notarams būtini specialūs reikalavimai ir papildoma kontrolė.

Nuo 1992 metų Lietuvoje įsigaliojusi lotyniškojo notariato sistema pasiteisino. Dalies notarų funkcijų suteikimas advokatams būtų kitokios teisinės sistemos bruožas, ir vargu ar kitos teisinės korporacijos pasirengusios atlikti notarų veiksmus. Priešingai, mes manome, kad notarų funkcijos galėtų būti išplėtos, perduodant hipotekos teisėjo funkcijas, – taip nesidubliuos veiksmai ir bus taupomi valstybės pinigai. Ir mano, ir Teisės ir teisėtvarkos komiteto, ir tikriausiai Teisingumo ministerijos pozicija sutampa tuo požiūriu, jog jei notariatas susitvarko su dabartinėmis funkcijoms, gali ir daugiau jų prisiimti, o klientams tik sumažės biurokratinių kliūčių.

Dabartinėje ekonominėje situacijoje fiksuoto notarų skaičiaus panaikinimas kažin ar sukeltų didelį norą pretendams tapti notariais. Galbūt

ir galima diskutuoti dėl fiksuoto notarų skaičiaus atsisakymo, bet atsakingai, atsižvelgiant į sąlygas. Notarų veiklos teritorijos – tikriausiai vidaus pasisikirstymo aspektas. Veikiant sukurtiems registrams, kai per kelias minutes galima pasitikrinti informaciją apie kitoje teritorijoje sudarytą sandorį, techninės galimybės leidžia kelti teritorinio pasidalijimo, kaip ribojančio konkurenciją, panaikinimo klausimą.

Dėl mokesčių – notariai, advokatai ir antstoliai turėtų pagalvoti apie specialų teisinį reguliavimą, nes jų darbas nėra verslas, komercinė ūkinė veikla. Tai ne prekių gamyba ir pardavimas, o paslaugos žmogui, tam tikra prasme ir žmogaus teisių gynimas, ypač advokatų darbas. Taigi sutapatinimas su individualiu verslu nėra visiškai teisingas, nes notaras atlieka valstybės funkciją, be to, išlaiko biurą, moka algas savo darbuotojams ir nemažus mokesčius.

Klausimas dėl notaro paslaugų kainodaros susiejimo su sąnaudomis – tikrai svarstytinas, bet neskubant. Notarui mažame miestelyje, kur nėra didelės vertės sandorių, būtina išgyventi. Negali egzistuoti nuostolinga paslauga, arba tą paslaugą būtina kompensuoti iš kitos paslaugos. Priešingu atveju notaras nenorės suteikti tos paslaugos, o žmogui ji reikalinga. Vadinasi, turi būti balansas – arba sąnaudas dengti iš kitų pajamų, arba numatyti atlyginimą už realias sąnaudas. Būtina atsižvelgti ir į tai, kad, patvirtindamas nekilnojamojo turto sandorį, notaras ima didesnę atlyginimą, nes prisiima daugiau atsakomybės žalos atlyginimo atveju. ●

Vytautas Nekrošius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas

Laisvosios rinkos principų negalime visa apimtimi perkelti į lotyniškąjį notariatą. Pagal Lietuvoje galiojančius lotyniškojo notariato principus notarui tiesiogiai perduotas valstybės funkcijų vykdymas. Valstybė neturi pareigos mokėti notarui atlyginimo, o visais kitais požiūriais jis – valstybės pareigūnas. Šioje vietoje liberalizavimas sukeltų didelį pavojų, kad notariai, siekdami išgyventi, valstybiniais anstpaudais tvirtins „viską iš eilės“. Kita vertus, rinkos mechanizmai įmanomi ir reikalingi, kad pas notarą, siekdami kokybiškų paslaugų, eitų kuo daugiau klientų. Teko girdėti minčių, jog reikia įvesti minimalius ir maksimalius notaro paslaugų įkainius. Aš asmeniškai esu prieš, nes jeigu kaina taps pirminiu, o kokybė – antriniu siekiamu dalyku, iškils klausimas, ar gerai įgyvendinama valstybės funkcija.

Notaro funkcija deleguota valstybės, todėl ji turi būti užtikrinama visoje šalies teritorijoje. Negalima leisti, kad iš rajonų centrų išnyktų notaro biurai – nukentėtų valstybės deleguotos funkcijos vykdymas. Priešingai, būtina skatinti notarų veiklą rajonuose ir kaimo vietovėse, kad kai kurių paslaugų netektų atlikti seniūnams, kurių dalis išvis neturi tinkamo išsilavinimo.

Esu kategoriškai prieš, kad advokatui būtų suteikiama teisė vykdyti notaro funkcijas, net kalbant apie paprasčiausius veiksmus. Net ir Vokietijoje asmuo, turėdamas teisę vykdyti ir notaro, ir advokato funkcijas, pasirenka tik vieną funkciją, kad išvengtų aiškaus interesų konflikto, atskirtų interesą kliento atžvilgiu ir nešališkumą. Šios funkcijos turi būti labai griežtai atskirtos.

Dėl dalies teismo funkcijų perdavimo notarams – neturiu nieko prieš, pvz., paveldėjimo perdavimo

pagal apyrašą. Teismas čia neatlieka nieko, ko negali padaryti notaras. Kitas pavyzdys – hipotekos ir notaro santykiai. Kam reikalinga dviguba kontrolė, kai notaro patvirtintą lakštą dar patvirtina ir hipotekos teisėjas?

Kol kas tikrai per anksti atsisakyti notaro veiklos teritorijų. Jos išimtinai nustatomos, kad būtų įgyvendinama paveldėjimo funkcija. Dabar mirus asmeniui, įpėdiniai žino, pas kurį notarą eiti tvarkytis paveldėjimo reikalų. Teritorinio paveldėjimo bylų vedimo principo atsisakymas sukeltų nemažai problemų, ypač kaimiškose teritorijose, kur internetu ne visi gali naudotis.

Kalbant apie mokesčių ir socialinio draudimo sistemą, būtina suprasti, kad nei advokatai, nei notariai, nei antstoliai nevykdo komercinės ūkinės veiklos. Notarui veiklos privatumas perduotas tik biuro išlaikymo ir algų mokėjimo darbuotojams aspektais. Visais kitais požiūriais – tai valstybės pareigūnas. Ne veltui tarpukario Lietuvoje notaras buvo vadinamas valstybės pareigūnu be algos. Ūkininko, individualios įmonės savininko tikslas – tik pelnas, tuo tarpu notaro tikslas – tinkamai įgyvendinti valstybės deleguotą funkciją ir pragyventi iš atlyginimo už paslaugas.

Notaro paslaugos kainą susieti vien tik su veiklos sąnaudomis nėra labai gerai. Juk notaras už sandorio teisėtumą atsako visu savo turtu. Gali būti, kad nekilnojamojo turto perdavimo sandorio patvirtinimo sąnaudos yra nedidelės, tačiau notaras prisiima didelę riziką. Todėl šios paslaugos kaina turi atspindėti ne tik sąnaudas, bet ir riziką bei paslaugų socialinę orientaciją. Kainodaros politika turi būti pasverta ir suderinta. ●

Dr. Agnė Tikniūtė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto prodekanė

Notariato liberalizavimas, viena iš dabartinės Vyriausybės programinių nuostatų, šiandien gali būti aptariama tik kaip idėja, o ne kaip konkretus veiksmų planas, todėl vertinti reformą dar tikrai anksti. Ankstesni tyrimai atskirais notariato liberalizavimo klausimais tiek Lietuvoje¹, tiek užsienyje nepateikia vienareikšmiškų išvadų už ar prieš liberalizavimą.

Akivaizdu, kad tik įstatymų leidėjui pateikus konkrečius pasiūlymus, reikėtų atlikti kompleksinį situacijos Lietuvoje tyrimą, o ne nagrinėti atskirus liberalizavimo aspektus be konteksto, kaip buvo daroma iki šiol. Jei reformos šalininkams pavyktų pagrįsti, kad, atsižvelgiant į notarams priskirtų valstybės funkcijų vykdymo sąnaudas, galima palankesnė vartotojams notarų paslaugų kainodara bei paslaugų prieinamumas, tokia reforma, be abejonės, būtų sveikintina. Tačiau neatlikus sisteminio tyrimo ir negavus teigiamų rezultatų keisti esamą notariato struktūrą būtų skubota, nes geresnę vartotojų teisių apsaugą galima pasiekti ir vidinės notariato plėtros keliu, be drastiškų išorinių reformų, ypač kai dabartinė rinkos situacija ir taip verčia peržiūrėti paslaugų kokybę. ●

¹ Teisės institutas, „Atlyginimo už notarų teikiamas paslaugas dydžio nustatymo principai ir modeliai Europos Sąjungos valstybėse narėse“ 2007, „Atlyginimo už notarų teikiamas paslaugas dydžio nustatymas Europos Sąjungos valstybėse“ 2005.

Vaidota Majūtė
Notarų rūmų teisininkė konsultantė

ASMENS VEIKSNUMO NUSTATYMO PROBLEMOS NOTARINĖJE PRAKTIKOJE

Teisės teorija ir praktika pripažįsta: esminis ir būtinas sutarties elementas yra šalių susitarimas, t.y. šalių valia sudaryti sutartį. Tikrąją savo valią gali išreikšti tik veiksnus asmuo. Jei sudarant sutartį šalių tikroji valia neišreikšta arba ji išreikšta su esminiais trūkumais, tai nėra ir susitarimo. Nesant pagrindinio sutarties elemento, nėra pagrindo ir sutarčiai egzistuoti, kitaip tariant, tokia sutartis yra neteisėta.

Notarų užduotis – užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Sandorių negaliojimo institutas taip pat skirtas siekti, kad civiliniuose santykiuose būtų užtikrintas teisėtumas. Esminis skirtumas yra tas, kad notarai vykdo preventyvią veiklą, t.y. siekia, kad civilinėje apyvartoje nebūtų sudaromi neteisėti sandoriai, o sandorių negaliojimo institutas atlieka „valymo“ funkciją, t.y. eliminuoja iš apyvartos jau sudarytus neteisėtus sandorius. Vis dėlto sandorių negaliojimo institutas turi ir kitą paskirtį – užtikrinti civilinių teisių santykių stabilumą, įgytų teisių ilgaamžiškumą ir jų gerbimą¹. O tai gali užtikrinti

tik stabili sutartis, kai bus užkirstas kelias menkiausiam netikslumui ar trūkumui ją nugincyti².

Šiame straipsnyje analizuojamos notaro pareigos ir atsakomybė įsitikinant sandorio šalių veiksnumu ir išsiaiškinant tikrąją jų valią, bandoma pasvarstyti, kaip notaras turėtų įsitikinti asmens veiksnumu, kad vėliau jo tvirtinamas sandoris nebūtų pripažintas negaliojančiu dėl šalies valios trūkumų ir nekiltų notaro civilinė atsakomybė, apžvelgiamos sandorių pripažinimo negaliojančiais dėl to, kad šalis nesuprato savo veiksmų reikšmės ar negalėjo jų valdyti, pasekmės.

Notaro pareigos tvirtinant sandorį

Esminis notaro uždavinys – užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaro, kaip kvalifikuoto teisininko, pareiga yra užtikrinti, kad išorinė valios išraiška (t.y. sutarties turinys) atitiktų vidinį, tikrąjį valios turinį. Kitaip tariant, notaras turi išsiaiškinti tikrąją šalių valią ir tinkamai kvalifikuoti teisinius

¹ Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės. Pranckevičius A., Pumputienė R.//„Juristas“ Nr. 4, 2005.

² Sutarčių teisė. V. Mikelėnas. „Justitia“, Vilnius, 1996, p. 419.

santykius. Pvz., jei senyvo amžiaus moteris nori padovanoti vienintelį savo būstą svetimam asmeniui, notaras turi išsiaiškinti, ar ši valia yra tikrai tokia: ar tikrai ji siekia neatlygintinai perleisti nuosavybės teisę, ar jos niekas neverčia sudaryti šį sandorį, ar ji turės kur gyventi. Atskleisti šalies valią gali padėti ir sandorio sudarymo motyvai, apie kuriuos vertėtų pasiteirauti, jei notarui kyla abejonių.

Notariato įstatymo 31 straipsnyje įtvirtinta notaro pareiga tvirtinant sandorius įsitikinti fizinių asmenų veiksmu, o tvirtindamas testamentą, notaras privalo pačiame testamente nurodyti, kad jis įsitikino asmens veiksmu. Fizinio asmens veiksmas apibrėžiamas kaip galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas. Visiškas asmens veiksmas įgyjamas sulaukus 18 metų, taip pat jaunesniam nei 18 metų amžiaus asmeniui įstatymų nustatyta tvarka sudarius santuoką ar jį emancipavus. Veiksmas tiesiogiai priklauso nuo psichinio išsivystymo, intelekto ir valios brandos laipsnio, gebėjimo suprasti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti. Taigi pagrindiniai veiksmumą lemiantys faktoriai yra amžius ir psichinė būklė. Notaras, įsitikindamas asmens veiksmu, turi nustatyti šiuos asmens veiksmo kriterijus. Kartais būna labai sudėtinga įsitikinti asmens psichine sveikata ir nustatyti, kad asmuo suvokia savo veiksmų reikšmę. O būtent šio veiksmo kriterijaus nebuvimas, t.y. negalėjimas suprasti savo veiksmų reikšmės, yra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu (CK 1.89 str.). Taigi notaras privalo ne tik išaiškinti atliekamų notarinių veiksmų prasmę ir pasekmes asmenims (Notariato įstatymo 30 str.), bet ir įsitikinti, kad asmuo suvokia savo veiksmų prasmę bei pasekmes ir sąmoningai siekia būtent tokių pasekmių. Tai kaipgi notarui nustatyti subjektyvųjį asmens sąmoningumo kriterijų?

Įsitikinimo asmens veiksmu problemos

Ne visada asmens valios trūkumai, dėl kurių sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais, yra aki-vaizdūs. Kaip minėta, asmens psichikos būklė yra vienas iš asmens veiksmo kriterijų. Nustatant veiksmumą, įvertinti asmens psichikos būklę yra

gana sudėtinga: viena vertus, psichikos sutrikimai kartais gali būti neakivaizdūs, kita vertus, jei psichikos sutrikimai ir pastebimi, konstatuoti, kad dėl jų asmuo nesugeba suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, gali tik kvalifikuoti šios srities ekspertai.

Civilinio kodekso 2.10 straipsnis nustato, kad fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu. Veiksmo prezumpcijos paneigimas, t.y. asmens pripažinimas neveiksniu, apriboja visas asmens galimybes būti savarankišku civilinių teisinių santykių subjektu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) 2008 m. liepos 11 d. nutartyje (civ. b. 3K-3-370/2008) konstatavo tokius svarbius asmens pripažinimo neveiksniu aspektus:

- Pripažinimas neveiksniu – tai procedūra, kuri lemia esminį žmogaus, kaip teisinių santykių subjekto, statuso pasikeitimą, pagal galiojančią teisinį reglamentavimą socialinėmis ir teisinėmis pasekmėmis iš esmės prilygstantį žmogaus, kaip asmens ir piliečio, eliminavimui iš kitų visuomenės narių tarpo.

- Atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudenciją, asmens teisinio veiksmo atėmimas yra ypač sunkus žmogaus teisių apribojimas, todėl asmuo gali būti pripažintas neveiksniu tik ypatingais atvejais. Iš asmens neturėtų būti atimama galimybė savarankiškai spręsti dėl naudojimosi jam suteiktomis teisėmis ir laisvėmis vien dėl to, kad jo idėjos ar elgesys, jeigu jis nėra impulsyvus ir pavojingas jam pačiam bei aplinkiniams, nukrypsta nuo normų, dominuojančių konkrečioje visuomenėje, ar neatitinka visuotinai priimtų standartų.

- Psichikos sutrikimo diagnozės nustatymas nėra pagrindas apriboti žmogaus teises. Neveiksmo nustatymui yra būtini du kriterijai; medicininis – asmens psichinė liga ar proto negalia, nustatyta arba patvirtinta asmens psichinei būsenai nustatyti teismo paskirtos teismo psichiatrijos ekspertizės

metu, ir juridinis – psichinės ligos ar proto negalios nulemtas asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti.

- Ne bet kuris psichikos sutrikimas, psichikos ligos ar proto negalios forma yra pagrindas pripažinti asmenį neveiksniu. Tik tuo atveju, kai psichikos liga ar proto negalia yra tokios formos, kad dėl jos asmuo negali suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, galima pripažinti asmenį neveiksniu.

- Neveiksnumo nustatymo klausimas negali būti sprendžiamas pernelyg formaliai, vadovaujantis tik eksperto išvadoje nustatytu medicininiu kriterijumi ir vertinant jį kaip pakankamą pagrindą asmens neveiksnumui konstatuoti. Neveiksniu galėtų būti pripažintas tik toks asmuo, kuriam konstatuojami sunkiausi ir nuolat egzistuojantys jo psichinės sveikatos sutrikimai, t.y. toks asmuo, kurio psichinė ar proto negalia nuolat ir visiškai apriboja galimybę jam orientuotis, dirbti, integruotis, būti ekonomiškai nepriklausomam, pačiam priimti sprendimus ir už juos atsakyti.

- Tam, kad teismas tinkamai įvertintų juridinį asmens neveiksnumo kriterijų, būtinas šio asmens tiesioginis dalyvavimas teismo procese.

Praktika rodo, kad dažniausiai teismai pripažįsta sandorius negaliojančiais Civilinio kodekso 1.89 straipsnio pagrindu, kai sandorius sudaro vyresniojo amžiaus žmonės, sirgę įvairiomis psichikos ligomis. Todėl notarai, siekdami išvengti, kad jų patvirtinti dokumentai vėliau nebūtų pripažinti negaliojančiais ir nebūtų pareikalauta atlyginti žalą, kartais asmenų, norinčių atlikti tam tikrus notarinius veiksmus, prašo pateikti gydytojo išduotą sveikatos pažymą apie psichikos būklę. Toks notaro reikalavimas gali būti pagrįstas tik jei asmuo sutinka pateikti pažymą apie savo sveikatos būklę. Pagal Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo³ 10 straipsnį pacientų privatus gyvenimas neliečiamas, visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes, visa kita asmeninio pobūdžio informacija

laikoma konfidencialia, net ir po paciento mirties. Konfidenciali informacija gali būti suteikta kitiems asmenims tik turint rašytinį paciento sutikimą. Todėl notaras, siekdamas įsitikinti sandorį sudarančio asmens veiksmumu, neturėtų reikalauti medicininių pažymų apie sveikatos būklę. Be to, kaip nurodoma aukščiau minėtoje LAT nutartyje, vien faktas, kad asmuo serga tam tikra psichikos liga, nėra pagrindas laikyti asmenį neveiksniu. Tam, kad psichikos liga būtų pagrindas pripažinti asmenį neveiksniu, turi būti įrodyta, kad asmuo dėl šios ligos negali suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti.

Notariato įstatymas įpareigoja notarą įsitikinti sandorį sudarančio asmens veiksmumu. Įsitikinimas yra subjektyvus, priklauso nuo konkretaus notaro. Tačiau notaras, turėdamas bent menkiausių abejonių dėl asmens galėjimo suprasti savo veiksmų reikšmę, turi teisę atsisakyti atlikti notarinį veiksmą. Kita vertus, atsisakymas atlikti notarinį veiksmą iškilus abejonėms dėl asmens veiksmumo, tačiau neturint objektyvių įrodymų, gali kelti klientų pasipiktinimą notaro veiksmais ar įtarimų dėl piktnaudžiavimo savo teisėmis, taip pat pažeisti veiksnių asmenų teisę įgyvendinti savo civilines teises. Be to, notaras, atsisakydamas atlikti notarinį veiksmą, tarsi preiziumuoja, kad asmuo yra neveiksnius, tačiau tik teismas gali konstatuoti ir pripažinti asmenį neveiksniu ar ribotai veiksniu, o asmuo laikomas veiksniu, kol nėra teismo sprendimo pripažinti jį neveiksniu. Dėl tokios prieštaringos situacijos notaras, vertindamas asmens galėjimą suprasti savo veiksmų reikšmę, turėtų pasikliauti ne tik savo subjektyvia nuojauta dėl asmens elgesio, tačiau ir tam tikrais objektyviais kriterijais: pvz., įvertinti norimo sudaryti sandorio racionalumą, naudingumą, asmenų, norinčių sudaryti sandorį, tarpusavio ryšius (pvz., giminystę), bendravimą pas notarą. Notaras, turėdamas abejonių, gali rašyti sandorio sudarymo protokolą, kuriame gali būti fiksuojami tam tikri klientų pageidavimai, taip pat notaro rūpestingi klausimai bei paaiškinimai, siekiant išsiaiškinti šalių valią ir išsiaiškinti asmenims sandorio pasekmes. Esant reikalui, notaras gali atidėti notarinio veiksmo atlikimą (Notariato įstatymo 29 straipsnis).

³ Valstybės žinios, 1996 10 23, Nr.: 102, Publ. Nr.: 2317; (pakeit. „Valstybės žinios“, 2004 07 24, Nr.: 115, Publ. Nr.: 4284)

Pasekmių, kai sandoris sudaromas neveiksnaus asmens ir asmens, nesuvokiančio savo veiksmų reikšmės sandorio sudarymo momentu, santykis

Fizinis asmuo, kuris, nors ir būdamas veiksnus, sandorio sudarymo metu buvo tokios būsenos, kad negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal šio fizinio asmens ieškinį (Civilinio kodekso 1.89 str.). Sandoriai, kuriuos sudarė asmenys, nesuvokdami savo veiksmų reikšmės, yra nugunčijami, t.y. galioja, kol nėra teismo sprendimo pripažinti tokį sandorį negaliojančiu. Pagal Italijos teisę asmuo, kuris nors ir nepripažintas neveiksniu, tačiau sudarydamas sandorį nesuvokia savo veiksmų reikšmės, laikomas *de facto* neveiksniu⁴.

Asmuo gali nesuvokti savo veiksmų reikšmės dėl įvairių priežasčių, pvz., liga (nebūtinai psichinė), didelis susijaudinimas ar išgyvenimai, alkoholinių gėrimų, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas. Sandorio pripažinimui negaliojančiu šios priežastys neturi reikšmės: visais atvejais nustačius, kad asmuo sudarydamas sandorį nesuvokė savo veiksmų reikšmės ar negalėjo jų valdyti, sandoris pripažįstamas negaliojančiu. Pripažinus sandorį negaliojančiu šiuo pagrindu, taikoma restitucija, t.y. šalys gražinamos į padėtį, buvusią iki sandorio sudarymo. O jei kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti apie kitos šalies būseną, dėl kurios ji nesuvokia savo veiksmų reikšmės – yra nesąžininga, ji privalo atlyginti nukentėjusiajai šaliai patirtas išlaidas dėl turto netekimo ar sužalojimo. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Lietuvos teisę sandorio pripažinimo negaliojančiu, kai asmuo jį sudarė nesuvokdamas savo veiksmų reikšmės, tikslas – apginti sandorį sudariusį asmenį, kai jo valią sudaryti tokį sandorį galėjo nulemti jo būseną, dėl kurios jis negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Toks įstatymų leidėjo tikslas akcentuojamas ir LAT praktikoje⁵. Tačiau nėra ginami sąžiningos kitos sandorio šalies interesai. Kai kurių užsienio valstybių teisėje, reglamentuojant sandorių pripažinimą negaliojančiais, kai juos sudaro asmenys,

sandorio sudarymo metu nesuvokę savo veiksmų reikšmės, atsižvelgiama į sąžiningų asmenų teisių ir interesų apsaugą bei šalių interesų pusiausvyros principą. Pvz., Anglijos, JAV teisė numato, kad jei asmuo, sudarydamas sandorį, nesuvokė savo veiksmų reikšmės dėl to, kad buvo apsvaigęs nuo alkoholio, narkotikų ar kitų medžiagų, sutartis gali būti pripažinta negaliojančia tik įrodžius, kad kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti apie tokią asmens būklę ir, pasinaudojusi padėtimi, gavo didelę naudą (t.y. antroji šalis buvo nesąžininga). Italijos, Nyderlandų teisėje visais atvejais ginami sąžiningos sandorio šalies interesai, nepriklausomai nuo priežasties, dėl kurios kita sandorio šalis nesuvokė savo veiksmų reikšmės: sutartis gali būti pripažinta negaliojančia tik jei kita sandorio šalis buvo nesąžininga, t.y. žinojo ar turėjo žinoti sutartį sudaranti su asmeniu, negalint suvokti savo veiksmų reikšmės, priešingu atveju sutartis laikoma galiojančia. Rusijoje, Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, nustačius faktą, kad asmuo, sudarydamas sandorį, nesuvokė savo veiksmų reikšmės, sutartis pripažįstama negaliojančia, neatsižvelgiant, ar kita sandorio šalis žinojo apie tokią būklę⁶.

Civilinio kodekso 1.89 straipsnio pagrindu pripažįstami negaliojančiais ir tie sandoriai, kuriuos sudarė asmenys, vėliau teismo pripažinti neveiksniais, jeigu sudarydami sandorį dėl ligos ar silpnaprotystės buvo tokios būsenos, kad negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės, t.y. būdami faktiškai neveiksnūs. Tokį juridinį faktą turi patvirtinti teismo psichiatrijos ekspertizė⁷.

Teismo tvarka pripažįstant asmenį neveiksniu į ateitį suvaržomas jo civilinis veiksnumas, t.y. toks asmuo savo veiksmais negali įgyti civilinių teisių ir susikurti civilinių pareigų. Asmens, dėl kurio pripažinimo neveiksniu yra priimtas ir galioja teismo sprendimas, sudarytas sandoris negalioja (Civilinio kodekso 1.84 str. 2 d.). Jei sandoris yra naudingas neveiksniui asmeniui, jo atstovas pagal įstatymą įstatymų nustatyta tvarka sandorį gali patvirtinti. Neveiksnaus asmens sudarytas sandoris yra laikytinas niekiniu, t.y. negaliojančiu nuo jo sudarymo momento, nors nėra teismo sprendimo pripažinti jį

⁴ Sutarčių teisė. V. Mikelėnas. „Justitia“, Vilnius, 1996, p. 177.

⁵ 2002-09-16 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-993/2002

⁶ Sutarčių teisė. V. Mikelėnas. „Justitia“, Vilnius, 1996, p. 172-193

⁷ LR civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. „Justitia“, Vilnius, 2001

negaliojančiu, išskyrus vieną išimtį – kai sandoris yra neveiksniam asmeniui naudingas ir yra patvirtinamas jo atstovo.

Asmens, nepripažinto teismo tvarka neveiksniu, tačiau nesuvokiant savo veiksmų reikšmės sudarytas sandoris yra nuginkčijamas, t.y. galioja tol, kol nėra teismo sprendimo pripažinti jį negaliojančiu. Kaip matyti, neveiksnaus asmens ir asmens, nesuvokiančio savo veiksmų reikšmės, sudarytų sandorių pasekmės skiriasi. Teismų praktikoje šių aplinkybių (t.y. neveiksnumo ir nesuvokimo savo veiksmų reikšmės) ir jų sukeliamų pasekmių vertinimas nevienodas.

Pavyzdys

Civilinio kodekso 5.16 straipsnio 1 d. 1 punkte nustatytas specialus niekinio sandorio negaliojimo atvejis: negalioja testamentas, kurį sudarė asmuo, teismo sprendimu pripažintas neveiksniu. Testamentas gali būti pripažintas negaliojančiu Civilinio kodekso 1.89 straipsnio pagrindu, kai testamentas sudarymo momentu nebuvo galiojančio teismo sprendimo dėl testatoriaus pripažinimo neveiksniu (CK 5.16 str. 2 d.), t.y. kai testamentą sudarė asmuo, nors ir būdamas juridiškai veiksnus, tačiau sandorio sudarymo metu buvo tokios būsenos, kad negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Vienoje civilinėje byloje LAT konstatavo, jog tuo atveju, kai nustatoma, kad asmuo testamentas sudarymo metu nesuvokė savo veiksmų reikšmės ir jų padarinių, laikoma, kad asmuo sudarė testamentą būdamas faktiškai neveiksnius ir tokį testamentą ginčijant siekiama pašalinti padarinius, kuriuos asmuo sukūrė būdamas neveiksnius. Vadinasi, niekinio sandorio atveju, kai testamentas sudarytas teismo sprendimu pripažinto neveiksniu asmens, ir nuginkčijamo sandorio atveju, kai teismo sprendimu pripažįstama, kad testamentą sudarė asmuo, teismo pripažintas neveiksniu sandorio sudarymo metu, pasekmės turi būti analogiškos, nes abiem atvejais sandorį sudarė negalintis suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti asmuo, ir tai lemia anksčiau sudaryto testamentas galiojimą⁸ (Civilinio kodekso 5.17 str.

2 d.: vėlesnį testamentą pripažinus negaliojančiu, anksčiau sudarytas testamentas netampa galiojančiu, išskyrus atvejus, kai vėlesnis testamentas pripažįstamas negaliojančiu dėl to, kad yra sudarytas asmens, teismo pripažinto neveiksniu). Kitoje civilinėje byloje LAT laikėsi priešingos pozicijos, konstatuodamas, kad draudžiama imperatyviają CK 5.17 straipsnio 2 dalį aiškinti plečiamai ir negalima sutapatinti teisinių padarinių, kurie atsiranda pripažinus negaliojančiu vėliau sudarytą testamentą CK 1.84 ir 1.89 straipsniuose nustatytais pagrindais. Taigi teismui pripažinus negaliojančiu vėliau sudarytą testamentą tuo pagrindu, jog jį sudarė asmuo, negalėjęs suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, ankstesnis testamentas netampa galiojančiu⁹.

Notaro atsakomybės klausimas, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu dėl to, kad asmuo jį sudarė nesuvokdamas savo veiksmų reikšmės

Jeigu teismo tvarka yra panaikintas ar pripažintas negaliojančiu notaro patvirtintas sandoris, atsiranda prielaida svarstymui, ar notaras savo profesinę pareigą atliko tinkamai, nes objektyviai įstatymo pažeidimas jau yra konstatuotas. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką notaro civilinę atsakomybę lemia bet kuri, net ir pati lengviausia kaltės forma – mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, nepakankamas atidumas, klaida¹⁰.

Pavyzdys

Notarė patvirtino dovanojimo sutartį, kuria buvo neatlygintinai perleistas vienintelis turimas būstas pašaliniam, giminytės ryšiais nesusijusiam asmeniui. Ši dovanojimo sutartis teismo buvo pripažinta negaliojančia. Nagrinėdami civilinę bylą dėl notaro atsakomybės ir žalos atlyginimo pirmos instancijos ir apeliacinės instancijos teismai nustatė, kad notarė „nebuvo pakankamai rūpestinga ir atidi“, ji „galėjo pasiūlyti dovanotojai pasitarti su giminaičiais, artimaisiais, pasikonsultuoti su juristais arba atsakyti patvirtinti sandorį“. Apeliacinės instancijos teismo teigimu,

⁸ 2007-10-04 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2007

¹⁰ 2004-01-21 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2004; 2002-10-30 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1277/2002; 1999-09-27 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999, kt.

nors notarė keletą kartų aiškino dovanotojai dovanojimo sutarties esmę, tačiau „to fakto nepakanka pripažinti, kad tokiu būdu notarė pašalina visas jai kilusias abejones dėl dovanotojos valios sudaryti šį sandorį“; siūlydama dovanotojai pagalvoti, notarė neįvertino tos aplinkybės, kad dovanotoja galėjo būti veikiama asmens, kuriam ketino neatlygintinai perleisti turtą ir kuris dalyvavo sandorio sudarymo metu. Tiesa, tokiais teismų vertinimais buvo suabsoliutinta notarės kaltė, todėl LAT panaikino žemesnių instancijų teismų sprendimus ir konstatavo, kad notarė įvertino aplinkybes, kad senyvo amžiaus asmuo dovanuoja vienintelį savo būstą pašaliniam asmeniui, keletą kartų paaiškindama šalims dovanojimo sutarties esmę ir pasekmes, duodama laiko pagalvoti dėl sudaromo sandorio, tačiau šalims vis tiek reikalaujant patvirtinti tokį sandorį, ji privalėjo tai padaryti¹¹.

Pripažinus sandorį negaliojančiu dėl to, kad sandorio šalis nesuvokė savo veiksmų reikšmės ar negalėjo jų valdyti, gali kilti klausimas, ar notaras atliko viską, ko protinga iš jo reikalauti, kad toks sandoris nebūtų buvęs sudarytas. Todėl gali kilti klausimas, ar notaras, prieš patvirtindamas sandorį, įsitikino asmens veiksnumu ir kokius veiksmus jis atliko, siekdamas įsitikinti veiksnumu, taip pat ar notaras tinkamai išaiškino šalims sandorio sudarymo pasekmes.

Pavyzdys

Civilinėje byloje duktė ginčijo testatorės – savo motinos – sudarytą testamentą, kuriuo testatorė turtą paliko savo motinai, Civilinio kodekso 1.89 straipsnio pagrindu. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad „tvirtindama ginčijamą testamentą notarė testatoriaus veiksnumu įsitikino tik vizualiai, trumpai bendraudama su testatore, nesiaiškino, kodėl ji būtų palieka motinai, o ne pirmos eilės įpėdinei dukteriai, neatsižvelgė į tai, kad ji sirgo psichine liga ir vėžiu, todėl pažeidė Notariato įstatymo 31 straipsnio 2 dalies nuostatas“, t.y. pareigą įsitikinti asmens veiksnumu. Pirmos instancijos teismas testamentą pripažino negaliojančiu, nustatęs, kad testatorė sirgo psichine liga,

todėl negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės ir iš dukros paveldėjimo teisę atėmė nepagrįstai. Apeliacinės instancijos teismas pirmos instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. LAT konstatavo, kad sprendžiant klausimą, galėjo ar negalėjo asmuo, sudarydamas sandorį suvokti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti, būtina atsižvelgti į asmens būseną (jo sveikatą, psichikos būklę ir kitas svarbias aplinkybes) ir į sudaryto sandorio turinį (jo naudingumą, pagrįstumą, protingumą, kita). LAT, atsižvelgdamas į visų byloje surinktų teisiškai reikšmingų faktų visumos analizę dėl sveikatos būsenos ir dėl testamento turinio, pripažino, kad teismai priėmė pagrįstas išvadas, kad testatorės testamentas neatitinka teisingumo ir protingumo principų, nes juo testatorė nepagrįstai atėmė iš vienintelės dukros, su kuria santykiai buvo geri, paveldėjimo teisę, ir tai įvyko dėl testatorės sveikatos būsenos ir dėl šios priežasties susidėjusių faktinių gyvenimo aplinkybių¹².

Notaras, tvirtindamas sandorį, privalo nustatyti esmines faktines sutarties sudarymo aplinkybes ir sąlygas, aiškintis šalių motyvaciją sudaryti sutartį ir jų numatomas ar pageidaujamas pasekmes, išaiškinti teisinės, turtinės ir kitokias šalims svarbias pasekmes, savarankiškai teisiškai kvalifikuoti faktines aplinkybes ir tada pasiūlyti tinkamai teisiškai įforminti asmenų tikrąją valią dėl sandorio sudarymo¹³. *Bonus pater familias*¹⁴ etalono taikymas notarui reiškia ne tik tai, kad jis turi būti toks geras teisininkas, kad nebūtų sandorių, turiniu ir forma neatitinkančių įstatymų, bet ir toks atidus teisininkas, kad atkreiptų dėmesį į visas sandorio sudarymo aplinkybes: asmenų elgesį, išvaizdą, jų nurodomų duomenų tikslumą ir paaiškinimus, dokumentus ir kita, o kilus menkiausiai abejonei, darytų viską, kad būtų išsiaiškinta tiesa¹⁵.

Nepaisant griežtų rūpestingumo ir atidumo reikalavimų, notaro atsakomybė negali būti suabsoliutinama ir iš notaro negali būti reikalaujama daugiau nei iš jo būtų protinga reikalauti. Pvz., jei šalys notarui pateikė profesionaliai suklustotą

¹² 2005-10-05 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-451/2005

¹³ 2002-06-16 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002

¹⁴ Bonus pater familias – iš lotynų kalbos išvertus reiškia „geras šeimos tėvas“. Teisėje šio posakio reikšmė yra „apdairus, rūpestingas, atidus žmogus“.

¹⁵ Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. Baranauskas E.// „Jurisprudencija“, 2003, t. 37(29), p. 59-65

¹¹ 2003-11-26 LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1066/2003

asmens dokumentą, notaras, nebūdamas specialistas, negali to nustatyti ir negali būti jo kaltės. Notaro kaltės negali būti ir tais atvejais, jei sandorį sudaro psichinė ar kitokia liga sergantis asmuo, tačiau jo liga nėra akivaizdi, juo labiau kad notaras negali reikalauti informacijos apie asmens sveikatos būklę, o pats neturi reikalingų žinių, kad galėtų tai nustatyti.

IŠVADOS

Notaro pareiga įsitikinti sandorį sudarančio asmens veiksniumu teisiškai yra labai reikšminga, siekiant užkirsti kelią galimiems neteisėtiems sandoriams. Kita vertus, šios pareigos įgyvendinimas, atsižvelgiant į ribotas notaro galimybes ir žmogaus teisių apsaugą, neretai yra pernelyg sudėtingas.

Teismai, nagrinėdami bylas dėl asmens pripažinimo neveiksniu, naudojami visomis leistomis įrodinėjimo priemonėmis – ekspertų išvadomis, liudytojų parodymais ir pan. Be to, konstatuoti, kad asmuo yra neveiksnius, yra teismo prerogatyva. Notaras, kurį įstatymas įpareigoja įsitikinti

asmens veiksniumu, yra sudėtingoje situacijoje: viena vertus, jis neturi objektyvių instrumentų, kurie padėtų jam nustatyti asmens veiksnumą, kita vertus, subjektyviai nustačius, kad asmuo nesuvokia savo veiksmų reikšmės, iškyla teisinė problema, nes notaras, atsisakydamas atlikti notarinį veiksmažodį dėl to, kad neįsitikino asmens veiksniumu, tarsi teigia, kad asmuo nėra veiksnus, tuo paneigdamas asmens veiksnumo prezumpciją.

Sandorio pripažinimas negaliojančiu dėl to, kad asmuo sandorio sudarymo metu nesuvokė savo veiksmų reikšmės ar negalėjo jų valdyti, reiškia, kad asmuo sandorį sudarė būdamas faktiškai neveiksnius. Tai kelia klausimą, ar notaras tinkamai atliko savo pareigą įsitikinti asmens veiksniumu. Netinkamas notaro pareigų atlikimas yra pagrindas notaro atsakomybei kilti. Tačiau nepaisant didesnių notaro atidumo, atsargumo ir rūpestingumo reikalavimų, notaro atsakomybė negali būti suabsoliutinama ir negalima iš notaro reikalauti daugiau nei būtų protinga reikalauti, atsižvelgiant į jo kompetenciją ir atliekamas funkcijas. ●

Eglė Čaplinskienė
Notarų rūmų teisininkė konsultantė

BENDROJO SUTUOKTINIŲ TESTAMENTO YPATUMAI

2008 metais Testamentų registre buvo įregistruoti 2375 bendrieji sutuoktinių testamentai – daugiausia šios rūšies testamentų nuo pat registro veiklos pradžios. Bendrųjų sutuoktinių testamentų kasmet daugėja, bet daugėja ir visų įregistruojamų testamentų, tad bendrieji sutuoktinių testamentai visada sudaro maždaug 5–7 procentus visų įregistruotų testamentų.

Lietuvoje bendrojo sutuoktinių testamento institutas atsirado 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui. Ne visų užsienio valstybių teisės aktuose numatyta galimybė sutuoktiniams sudaryti bendrąjį sutuoktinių testamentą. Štai Rusijos Federacijos civilinio kodekso 1118 str. 4 d. nustatyta, kad testamente gali būti išreikšta tik vieno asmens valia, sudaryti testamentą dviem ar daugiau asmenų neleidžiama. Vokietijoje sutuoktiniai gali sudaryti bendrąjį sutuoktinių testamentą, kurio reglamentavimas yra gana panašus į Lietuvoje numatytąjį.

Bendrasis sutuoktinių testamentas visada sudaromas kaip oficialusis testamentas, bet jis turi ypatumų.

Bendrąjį sutuoktinių testamentą gali sudaryti tik sutuoktiniai, kurie, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 5.43 straipsniu, vienas kitą paskiria savo įpėdiniu ir po vieno sutuoktinio mirties visą mirusiojo turtą (iš jo ir bendrosios sutuoktinių nuosavybės dalį) paveldi pergyvenęs sutuoktinis. Civilinio kodekso 5.45 str. 1 d. dar kartą pabrėžiama, kad testamentu kiekvienas sutuoktinis kitam palieka visą savo turtą. Notaras neturėtų tvirtinti testamento, jei sutuoktiniai nurodo, kad palieka vienas kitam konkrečius daiktus, nors jie ir teigtų, kad tai yra visas jų turimas turtas. Vis tiek turėtų būti nurodyta, kad paliekami ne tik konkretūs daiktai, bet ir visas kitas turtas arba tiesiog nurodyta, kad paliekamas visas turtas.

Nors ir sudarytas bendrasis sutuoktinių testamentas, įpėdiniai, turintys teisę į privalomąją palikimo dalį pagal Civilinio kodekso 5.20 str., turi teisę ją gauti.

Bendrajame sutuoktinių testamente gali būti numatyta testamentinė išskirtinė. Atkreiptinas dėmesys, kad testamentinė išskirtinė galima ir po vieno iš sutuoktinių mirties. Civilinio kodekso 5.45 str. 3 d. numatoma, kad testamentu gali būti paskirta testamentinė išskirtinė, suteikiama iš vieno kurio sutuoktinio turto po jo mirties arba bendro sutuoktinio turto po pergyvenusio sutuoktinio mirties. Testamentinė išskirtinė turėtų būti nurodoma testamente kaip įpareigojimas įpėdiniui įvykdyti kokią nors prievolę vieno ar kelių asmenų naudai, o ne kaip konkretaus daikto ar teisės palikimas asmeniui (ne sutuoktiniui). Sutuoktiniai gali savo turtą ar jo dalį palikti visuomenei naudingam tikslui arba labdarai. Toks testamento pavidimas gali būti vykdomas iš vieno kurio sutuoktinio turto po jo mirties arba iš bendro sutuoktinių turto po pergyvenusio sutuoktinio mirties.

Dažnai svarstomas klausimas, ar pergyvenęs sutuoktinis, paveldėjęs mirusiojo sutuoktinio turtą, gali jį disponuoti. 2002 m. Verslo ir komercinės teisės 4 numeryje pateiktose Konsultacijose dėl naujojo Civilinio kodekso normų taikymo šeimos, nuosavybės, paveldėjimo, prievolinių, sutartinių ir kitiems civiliniams teisiniams santykiams nurodyta, kad „Pergyvenęs sutuoktinis, paveldėjęs turtą, kuriam pagal bendrą sutuoktinių testamentą yra paskirtas įpėdinis, kuris paveldės turtą po pergyvenusio sutuoktinio mirties, negali jį disponuoti, nes tuo atveju būtų pažeisti Civilinio kodekso 5.49 straipsnio 1 dalies reikalavimai, t.y. būtų pakeistas testamento turinys“. Visiškai kitokios nuomonės yra Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autorius doc. dr. Alfonsas Vileita, kuris nurodo, kad „Mirus vienam sutuoktiniui, kitas sutuoktinis, priėmęs palikimą, tampa paveldėto turto savininku. Jis šiuo turtu disponuoja savo nuožiūra. Bendru sutuoktinių testamentu paskirtas įpėdinis jokių teisių į turtą neturi. Jo paveldėjimo teisė atsiranda tik mirus pergyvenusiam sutuoktiniui. Jis paveldi tik tą turtą, kuris lieka po pergyvenusio

sutuoktinio mirties“¹. Šiai nuomonei pritarė ir Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, kuris 2008 m. kovo 3 d. posėdyje patvirtino konsultaciją notarams, nurodydamas, kad pergyvenęs sutuoktinis, priėmęs palikimą ir gavęs paveldėjimo teisės liudijimą, tampa teisėtu paveldėto turto savininku ir kaip turto savininkas turi teisę disponuoti turtu savo nuožiūra.

Klausimą dėl pergyvenusio sutuoktinio teisės disponuoti paveldėtu turtu yra nagrinėjęs ir Lietuvos apeliacinis teismas 2007 m. spalio 2 d. nutartyje Nr. 2A-321/2007. Nors pergyvenusio sutuoktinio, paveldėjusio pagal bendrąjį sutuoktinių testamentą, sudaryti dovanojimo sandoriai buvo pripažinti negaliojančiais, nes sandorių sudarymo metu asmuo negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, tačiau teismas pasisakė ir dėl bendrojo sutuoktinių testamento. Nagrinėtoje byloje sutuoktiniai bendrajame sutuoktinių testamente buvo nurodę, kad po pergyvenusio sutuoktinio mirties dalį turto paveldės sūnus, o dalį – dukra. Pergyvenęs sutuoktinis visą turtą padovanojo dukrai. Teismas manė, kad šiuo konkrečiu atveju, padovanodamas turtą vienai iš pagal bendrąjį testamentą įpėdinių – dukrai, pergyvenęs sutuoktinis, neturėdamas teisės keisti bendrojo testamento, jame išreikštą savo žmonos buvusią valią pakeitė dovanojimo sutartimis. Vis dėlto manau, kad šio teismo sprendimo negalima suabsoliutinti ir teigti, kad pergyvenęs sutuoktinis neturi teisės disponuoti po sutuoktinio mirties paveldėtu turtu. Šioje byloje aplinkybės ypatingos tuo, kad pergyvenęs sutuoktinis kartu su sutuoktine įgytą turtą perleido neatlygintiniu sandoriu ir perleido vienam iš įpėdinių, nors testamente buvo paskirti du įpėdiniai.

Bendruoju sutuoktiniu testamentu gali būti paskirtas įpėdinis, kuris paveldės turtą mirus pergyvenusiam sutuoktiniui. Sutuoktiniai šiuo atveju gali nurodyti, kad palieka konkrečioms įpėdinėms konkrečius daiktus, palikti turtą dalimis įpėdinėms, gali nustatyti jiems sąlygas, kad jie galėtų paveldėti.

Bendrojo sutuoktinių testamento panaikinimo tvarka yra kitokia nei kitų oficialiųjų testamentų.

¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3// „Justitia“, 2003, Nr. 5 (47), psl. 24

Visų pirma, bet kuris sutuoktinis gali iki palikimo atsiradimo atšaukti savo valios išreiškimą ta pačia tvarka, kokia buvo sudarytas testamentas. Tokiu atveju netenka galios ir kito sutuoktinio valios išreiškimas. Sutuoktinis, norintis atšaukti savo valios išreiškimą, turi atvykti pas notarą ar konsulinį pareigūną. Notaras ar konsulinis pareigūnas apie vieno iš sutuoktinių valios atšaukimą praneša Testamentų registru. Atsižvelgiant į tai, kad vienam iš sutuoktinių atšaukus savo valios išreiškimą, netenka galios ir kito sutuoktinio valios išreiškimas, notaras ar konsulinis pareigūnas, patvirtinęs sutuoktinio valios išreiškimo atšaukimą, turėtų informuoti kitą sutuoktinį, kad neteko galios ir jo valios išreiškimas.

Bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios, jeigu iki palikimo atsiradimo momento nutraukiama santuoka arba pareiškiamas ieškiny (paduodamas prašymas) nutraukti santuoką, arba sutuoktinis davė sutikimą išsituokti.

Sutuoktinio sudaryti testamentai, neatšaukus bendrojo sutuoktinių testamento, negalioja.

Jeigu notaras, vesdamas paveldėjimo bylą, gaus duomenis, kad buvo sudarytas bendrasis sutuoktinių testamentas, o vėliau, neatšaukus sutuoktinio valios, buvo sudarytas naujas testamentas, turėtų laikyti jį negaliojančiu ir neatsižvelgti į jame išreikštą testatoriaus valią.

Mirus vienam sutuoktiniui, kitas sutuoktinis neturi teisės pakeisti bendrojo sutuoktinių testamento. Jis turi teisę atsisakyti priimti palikimą. Tokiu atveju mirusiojo sutuoktinio turtą paveldi jo įpėdiniai pagal įstatymą, o pergyvenęs sutuoktinis įgyja teisę savo nuožiūra sudaryti naują testamentą. Toks pergyvenusio sutuoktinio atsisakymas priimti palikimą neturi įtakos testamentinės išskirtinės, paskirtos iš mirusiojo sutuoktinio turto, gavėjo teisei į testamentinę išskirtinę, kurią išduoda įpėdiniai pagal įstatymą. Pergyvenusiam sutuoktiniui atsisakius priimti palikimą, bendruoju testamentu paskirtas įpėdinis, kuris turėjo paveldėti po pergyvenusio sutuoktinio mirties, netenka teisės paveldėti pagal bendrąjį sutuoktinių testamentą. ●

Justas Čiomanas

Lietuvos notarų rūmų teisininkas konsultantas

AKTUALŪS VEKSELIŲ KLAUSIMAI

Teisės taikymas esant įstatymų kolizijai naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius

Praktikoje kartais pasitaiko atvejų, kai į notarą dėl protesto įforminimo ar vykdomojo įrašo išdavimo kreipiasi vekselių turėtojai pagal vekselius, kurie, pavyzdžiui, būna išrašyti užsienyje. Tokiais atvejais iškyla klausimas, kokia teisė turėtų būti taikoma iškilus įstatymų kolizijai?

Vekseliams taikytiną teisę, esant įstatymų kolizijai, reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.56 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad vekseliams taikoma 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo (toliau – Konvencija). Lietuva šią Konvenciją yra ratifikavusi nuo 2000 m. kovo 15 d., kada įsigaliojo įstatymas „Dėl 1930 m. Ženevos konvencijos dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo ratifikavimo“.

Konvencija nustato susitariančiųjų šalių pagrindines kolizines taisykles, susijusias su įsakomųjų ir paprastųjų vekselių naudojimu. Esminės Konvencijos nuostatos, reglamentuojančios teisės taikymą, yra šios:

Konvencijos 2 str. numatyta, kad asmens teisę prisiimti atsakomybę pasirašant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius nustato šalių nacionaliniai įstatymai. Jeigu minėtieji įstatymai nepripažįsta asmens teisės pasirašyti vekselį, asmuo vis dėlto yra atsakingas tais atvejais, kai vekselį pasirašė tos šalies teritorijoje, pagal kurios įstatymus tokią teisę turėjo.

Konvencijos 3 str. numatyta, kad įsipareigojimų pagal įsakomąjį arba paprastąjį vekselį formą nustato įstatymai tos šalies, kurios teritorijoje įsipareigojimai buvo pasirašyti.

Konvencijos 4 str. numatyta, kad įsakomojo vekselio akceptanto ir paprastojo vekselio davėjo įsipareigojimų teisinius padarinius nustato šių dokumentų apmokėjimo vietos įstatymai. Kitų asmenų, pasirašiusių įsakomąjį arba paprastąjį vekselį, įsipareigojimų teisinius padarinius reglamentuoja valstybės, kurios teritorijoje jų parašai buvo įforminti, įstatymai.

Konvencijos 7 str. numatyta, kad įsakomojo vekselio apmokėjimo vietos įstatymai nustato vekselio

sumos dalies akcepto galimumą, taip pat – ar vekselio turėtojas privalo ar neprivalo priimti vekselio sumos dalį. Ta pati taisyklė taikoma apmokant paprastuosius vekselius.

Konvencijos 8 str. numatyta, kad įsakomųjų ir paprastųjų vekselių protesto formą bei terminus, taip pat kitų veiksmų, reikalingų vekselių teisėms įgyvendinti ar išsaugoti, formą nustato tos šalies, kurios teritorijoje turi būti įformintas protestas arba atitinkami veiksmai, įstatymai.

1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencijos dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo dalyvės, ratifikavusios konvenciją, yra: Austrija, Belgija, Brazilija, Danija, Graikija, Italija, Japonija, Lenkija, Monakas, Norvegija, Olandija, Portugalija, Prancūzija, buv. Sovietų Sąjunga, Suomija, Švedija, Šveicarija, Vokietija, taip pat Baltarusija, Kazachstanas, Lietuva, Liuksemburgas, Ukraina, Vengrija. Šalys, kurios buvo pasirašiusios, bet neratifikavo: Čekoslovakija, Ekvadoras, Ispanija, Jugoslavija, Kolumbija, Peru, Turkija¹.

Taigi, jeigu teisės taikymo klausimai kyla esant įstatymų kolizijai tarp 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencijos „Dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo“ šalių dalyvių, tokiu atveju yra taikomos Konvencijoje įtvirtintos kolizinės taisyklės. Tačiau ką daryti tokioje situacijoje, kai vekselis buvo išrašytas ne šalyje Konvencijos dalyvėje?

CK 1.56 str. 1 d. komentare² yra pasakyta, kad 1931 m. kovo 19 d. Ženevos konvencijoje dėl įstatymų kolizijų naudojant čekius sprendimo įtvirtintos kolizinės taisyklės taikomos tik jeigu čekis išduotas valstybėje, kuri yra šios Konvencijos dalyvė. Čekiui, išduotam valstybėje, kuri nėra minėtos Konvencijos dalyvė (pvz., JAV), taikytina teisė nustatoma pagal bendrąsias kolizines normas (pvz., pagal CK 1.38 str., 1.55 str.).

Minėtasis CK 1.56 str. komentaro išaiškinimas yra tik prie 1931 m. kovo 19 d. Ženevos konvencijoje dėl įstatymų kolizijų naudojant čekius sprendimo, tačiau 1931 m. kovo 19 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant čekius sprendimo bei 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo yra beveik identiškos, todėl CK 1.56 str. 1 d. komentaro išaiškinimą taip pat galime taikyti ir nagrinėdami 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvenciją dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo.

Taigi, vadovaujantis išdėstytais motyvais, 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencijoje dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo nustatytos kolizinės taisyklės taikomos, jeigu įstatymų kolizijų klausimai kyla tarp šalių, kurios yra Konvencijos dalyvės, teisės taikymo. Tačiau, jeigu įstatymų kolizija kyla tarp Lietuvos teisės ir valstybės, kuri nėra Konvencijos dalyvė, teisės, tokiu atveju taikytina teisė turėtų būti nustatoma pagal bendrąsias kolizines normas (pvz., pagal CK 1.38 str., 1.55 str.). Taigi, vadovaujantis CK 1.38 str., 1.55 str., esant įstatymų kolizijai tarp Lietuvos teisės ir valstybės, kuri nėra Konvencijos dalyvė, teisės, vekseliams bei jų formai turėtų būti taikoma valstybės, kurioje jie buvo išrašyti, teisė.

Vekselis ir prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai

Praktikoje kyla klausimų, ar asmenys gali prievolės įvykdymo užtikrinimo būdu pasirinkti vekselį.

Pažymėtina, kad prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai reglamentuoti CK 6.70 str., kuriame numatyta, kad prievolių įvykdimas gali būti užtikrinamas pagal sutartį arba įstatymus netesybomis, įkeitimu (hipoteka), laidavimu, garantija, rankpinigiais ar kitais sutartyje numatytais būdais. Taigi nėra įtvirtinto galutinio prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų sąrašo, todėl šalys sutartyje turi teisę sutarti dėl kitokių, įstatyme nenumatytų, prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų taikymo, tačiau tokie užtikrinimo būdai neturi prieštarauti imperatyvioms įstatymų normoms, teisės principams. Prievolės

¹ Informacija parengta pagal <http://untreaty.un.org/sample/EnglishInternetBible/partll/treaty-10.asp#N12>
² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, „Justitia“, 2001, p. 151.

įvykdymo užtikrinimo būdai yra papildomos, šalutinės prievolės, skirtos pagrindinei prievolei užtikrinti. Todėl pagrindinės prievolės negaliojimas daro negaliojančią ir papildomą prievolę – užtikrinimą³.

Tuo tarpu vekselis pagal savo esmę yra savarankiškas civilinių teisiųjų santykių objektas, t.y. vekselis yra vertybinis popierius. Todėl teisinius santykius, susijusius su vekseliais, jų išrašymu, perdavimu, laidavimu, mokėjimu, reikalavimų pareiškimo ir patenkinimo tvarka, reglamentuoja CK Pirmosios knygos III dalis („Civilinių teisiųjų objektai“), atskiras Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas bei kiti poįstatyminiai teisės aktai. Vekselio esmė, kad vekseliu yra be išlygų (besąlygiškai) įsipareigojama sumokėti jame nurodytą pinigų sumą. Besąlygiškas įsipareigojimas vekselyje, kaip savo nutartyse formuoja praktiką Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), reiškia, kad vekselyje įtvirtinta mokėjimo prievolė ir iš jos atsiradusi reikalavimo teisė yra abstraktus pobūdžio. Prievolės abstraktumas reiškia, kad: pirma, abstrakti prievolė yra savarankiška, t.y. jos nesiejia teisinis ryšys su jos atsiradimo pagrindu, antra, abstraktios prievolės subjektai negali remtis tokios prievolės atsiradimo pagrindo buvimu, jo galiojimu ar negaliojimu, reikalaujant vykdyti ar atsakydami vykdyti pareigas, kilusias iš šios prievolės. Taigi vekselyje įtvirtintos prievolės abstraktumas reiškia, kad ši prievolė nesusijusi teisiniu ryšiu su vekselio išdavimo pagrindu, t.y. tuo teisiniu santykiu (tam tikru sandoriu), dėl kurio vekselis buvo išrašytas. Tai reiškia, kad skolininkas (vekselio davėjas), išduodamas vekselį, sukuria kreditoriaus (vekselio turėtojo) naudai jau visiškai kitą, negu jo įsipareigojimas pagal tą teisinį santykį (tam tikrą sandorį), dėl kurio išduodamas vekselis, prievolę – prievolę pagal vekselį. Ši abstrakti prievolė atsiranda išrašius vekselį. Vekselio išrašymas – abstraktus vienašalis sandoris. Dėl šio abstraktus vienašalio sandorio sukuriamas naujas civilinių teisiųjų objektas – vertybinis popierius, kuriame įtvirtinta nauja prievolė dalyvauja civilinėje apyvartoje kaip savarankiška abstrakti prievolė, iš esmės teisiškai nepriklausoma nuo to teisinio santykiu (tam tikro sandorio), kurio pagrindu ji buvo sukurta⁴.

³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius, „Justitia“, 2003, p. 113.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-216/2007.

Taigi prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai ir vekselis iš principo skiriasi savo esme. Prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai pagal savo esmę yra šalutinės prievolės (išskyrus garantiją), kurios nėra savarankiškos, t.y. visos prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės yra skirtos užtikrinti pirminės prievolės įvykdymą ar jos tinkamą įvykdymą. O vekselis pagal savo esmę yra civilinių teisiųjų santykių objektas, kuris atsiranda iš tam tikro sandorio, o iš jo kylanti prievolė – tai yra visiškai savarankiška, nauja prievolė, ir kurios esmė yra besąlygiškas įsipareigojimas sumokėti tam tikrą sumą vekselyje nurodytam asmeniui. Todėl pagal savo esmę vekselis negali būti laikomas viena iš prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonių, kurios yra reglamentuotos CK 6.70 str. 1 d., ir vekselis negali būti naudojamas prievolių įvykdymui užtikrinti pagal CK 6.70 str. 1 d.

Panašios pozicijos savo praktikoje laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. LAT 2007 m. spalio 1 d. nutartyje c.b. Nr. 3K-7-216/2007 pažymima, kad plačiąja prasme vekselis atlieka prievolės pagal sandorį, iš kurio kilusių santykių pagrindu buvo išduotas vekselis, užtikrinimo funkciją, nes viena prievolė pakeičiama kita, formalesne, be to, ji vykdoma pagal vekselių teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas. Tačiau, atlikdamas nurodytą užtikrinimo funkciją, vekselis netampa garantija ar laidavimu. Minėta, kad skolininkas (vekselio davėjas), išduodamas vekselį, sukuria kreditoriaus (vekselio turėtojo) naudai jau visiškai kitą, negu jo įsipareigojimas pagal tą teisinį santykį (tam tikrą sandorį), dėl kurio išduodamas vekselis, prievolę – prievolę pagal vekselį. Be to, išrašius vekselį, sukuriamas naujas civilinių teisiųjų objektas – vertybinis popierius. Dėl to dokumentas, atitinkantis įstatymo vekseliui nustatytus reikalavimus, negali būti vertinamas kaip vertybinis popierius ir juolab sutapatinamas su prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonėmis.

Prievolės, kylančios iš vekselio, užtikrinimas

Praktikoje kyla klausimų, kokiais būdais galima užtikrinti prievolę pagal vekselį, ar galima, pavyzdžiui, užtikrinti prievolės pagal vekselį įvykdymą įkeitimu (hipoteka), delspinigiais ir pan.

Kaip jau minėta, vekselis yra ypatingas civilinių teisinių santykių objektas – vertybinis popierius. Vekselius, kaip civilinių teisinių santykių objektą, numato CK pirmosios knygos nuostatos. Visus su vekseliais susijusius teisinius santykius reglamentuoja specialusis įstatymas – Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas. Todėl prievolė pagal vekselį atsiranda, vykdoma, užtikrinama tik pagal vekselių teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas, o ne pagal CK šeštosios knygos nuostatas, reglamentuojančias prievolių teisę. Taigi prievolės, kylančios iš vekselio, negalima būtų užtikrinti pasinaudojant CK šeštojoje knygoje numatytais prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais, pavyzdžiui, įkeitimu (hipoteka), tačiau prievolė pagal vekselį gali būti užtikrinta įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme nustatytais būdais. Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas numato vienintelį prievolės pagal vekselį užtikrinimo būdą, t.y. vekselio laidavimas, kuris yra reglamentuotas įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo IV skyriuje. Pažymėtina, kad įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo IV skyriuje reglamentuotas vekselio laidavimas yra specialusis, palyginti su CK šeštojoje knygoje apibrėžiamu laidavimu. Taigi vekselio sumos apmokėjimas gali būti užtikrinimas tik laidavimu, o laiduojama gali būti tik taip, kaip tai nustato įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo IV skyriaus bei kitų vekselių teisinius santykius reglamentuojančių teisės aktų nuostatos.

Vekselio sumos apmokėjimą laiduoti gali bet kuris asmuo, taip pat ir įsipareigojęs pagal vekselį. Gali būti laiduojama tiek visos vekselio sumos, tiek jos dalies apmokėjimas. Vekselio sumos apmokėjimas laiduojamas įrašant vekselyje arba jo pratąsoje sąlygą dėl laidavimo, t.y. įrašomas įrašas „laiduota“ arba kitas atitinkamas įrašas ir vekselis laiduotojo yra pasirašomas. Taip pat vekselyje turėtų būti nurodyti laiduotojo duomenys: fizinio asmens vardas, pavardė, asmens kodas, adresas; juridinio asmens pavadinimas, kodas, adresas. Laiduojant yra būtina nurodyti, už kurį pagal vekselį įsipareigojusį asmenį yra laiduojama, tačiau jeigu tai nėra nurodyta, laikoma, kad laiduota už vekselio davėją. Pažymėtina, kad vekselio laiduotojas yra įpareigotas taip pat, kaip

ir tas asmuo, už kurį jis laidavo. Be to, laiduotojo įsipareigojimai galioja ir tada, kai ta prievolė, už kurią jis laidavo, dėl kurios nors priežasties negalioja, išskyrus vekselio formos trūkumus.

Vekselio mokėjimo terminas – per tam tikrą laiką po pateikimo

Vekselio mokėjimo terminai nustatyti įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (toliau – ĮPVĮ) 35 str., o vienas iš mokėjimo terminų yra „per tam tikrą laiką po pateikimo“. Su šiuo mokėjimo terminu notarai praktikoje susiduria gan retai, tačiau šis mokėjimo terminas yra sudėtingiausias išduodant vykdomąjį įrašą.

Mokėjimo terminas – per tam tikrą laiką po pateikimo, gali būti įrašomas tiek įsakomuosiuose, tiek paprastuosiuose vekseliuose. Nuo to, koks vekselis yra išrašytas, priklausys kokius veiksmus turės atlikti vekselio turėtojas ir ar vekselis turės būti akceptuojamas arba vizuojamas.

1. Kai yra išrašytas **įsakomasis vekselis** apmokėti per tam tikrą laiką po pateikimo (pavyzdžiui, per 1 mėnesį po pateikimo), tokio vekselio apmokėjimo terminas nustatomas pagal vekselio akcepto arba jo protesto datą. Vekseliai, mokėtini per tam tikrą laiką po pateikimo, turi būti pateikti akceptuoti per vienerius metus nuo jų išdavimo (išrašymo) dienos. Vekselio davėjas gali šį terminą sutrumpinti arba pratęsti. Pateikiame situacijas, kada turėtų būti išduodamas vykdomasis įrašas, kai yra įsakomasis vekselis, kurio mokėjimo terminas per tam tikrą laiką po pateikimo:

a) jeigu **protestuotiną įsakomąjį vekselį** vekselio mokėtojas akceptavo, tokiu atveju nuo akcepto datos pradedamas skaičiuoti terminas, per kurį turi būti vekselis pateiktas apmokėti (šiuo atveju tai 1 mėn. terminas), ir suėjus šiam terminui paskutinę termino dieną arba per ateinančias dvi darbo dienas vekselis turi būti pateikiamas vekselio mokėtojui apmokėti. Vekselio mokėtojui neapmokėjus vekselio, vekselio turėtojas privalo įforminti protestą dėl vekselio neapmokėjimo, pranešti po protesto pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad

vekselis neapmokėtas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

b) jeigu **protestuotinają įsakomąjį vekselį** vekselio mokėtojas atsisakė akceptuoti arba nurodyti akcepto datą, tokiu atveju vekselio turėtojas turi įforminti protestą dėl atsisakymo akceptuoti arba nurodyti akcepto datą, pranešti po protesto pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad vekselis neakceptuotas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

c) jeigu **įsakomąjį vekselį, kuris yra neprotestuotinas**, vekselio mokėtojas akceptavo, tokiu atveju nuo akcepto datos pradedamas skaičiuoti terminas, per kurį turi būti vekselis pateiktas apmokėti (šiuo atveju tai 1 mėn. terminas), ir suėjus šiam terminui paskutinę termino dieną arba per ateinančias dvi darbo dienas vekselis turi būti pateikiamas vekselio mokėtojui apmokėti. Vekselio mokėtojui neapmokėjus vekselio, vekselio turėtojas po vekselio pateikimo apmokėti privalo pranešti pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad vekselis neapmokėtas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

d) jeigu **įsakomąjį vekselį, kuris yra neprotestuotinas**, vekselio mokėtojas atsisakė akceptuoti arba nurodyti akcepto datą, tokiu atveju vekselio turėtojas po vekselio pateikimo akceptuoti privalo pranešti pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad vekselis neakceptuotas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

2. Kai yra išrašytas **paprastasis vekselis** apmokėti per tam tikrą laiką po pateikimo (pavyzdžiui, per 1 mėnesį po pateikimo), tokio vekselio apmokėjimo terminas nustatomas pagal vekselio vizos arba jo protesto įforminimo datą. Paprastieji vekseliai, mokėtini per tam tikrą laiką po pateikimo, turi būti pateikti vizuoti per vienerius metus nuo jų išdavimo (išrašymo) dienos. Vekselio davėjas gali šį terminą sutrumpinti arba pratęsti. Pateikiame situacijas, kada turėtų būti išduodamas vykdomasis įrašas, kai yra paprastasis

vekselis, kurio mokėjimo terminas per tam tikrą laiką po pateikimo:

a) jeigu **protestuotinają paprastąjį vekselį** vekselio davėjas vizavo, tokiu atveju nuo vizos datos pradedamas skaičiuoti terminas, per kurį turi būti vekselis pateiktas apmokėti (šiuo atveju tai 1 mėn. terminas), ir suėjus šiam terminui paskutinę termino dieną arba per ateinančias dvi darbo dienas vekselis turi būti pateikiamas vekselio davėjui apmokėti. Vekselio davėjui neapmokėjus vekselio, vekselio turėtojas privalo įforminti protestą dėl vekselio neapmokėjimo, privalo pranešti po protesto pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad vekselis neapmokėtas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

b) jeigu **protestuotinają paprastąjį vekselį** vekselio davėjas atsisakė vizuoti ir nurodyti vizos datą, tokiu atveju vekselio turėtojas turi įforminti protestą dėl atsisakymo vizuoti ir nurodyti vizos datą, privalo pranešti po protesto pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad vekselis nevizuotas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

c) jeigu **paprastąjį vekselį, kuris yra neprotestuotinas**, vekselio davėjas vizavo, tokiu atveju nuo vizos datos pradedamas skaičiuoti terminas, per kurį turi būti vekselis pateiktas apmokėti (šiuo atveju tai 1 mėn. terminas), ir suėjus šiam terminui paskutinę termino dieną arba per ateinančias dvi darbo dienas vekselis turi būti pateikiamas vekselio davėjui apmokėti. Vekselio davėjui neapmokėjus vekselio, vekselio turėtojas po vekselio pateikimo apmokėti privalo pranešti pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad vekselis neapmokėtas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

d) jeigu **paprastąjį vekselį, kuris yra neprotestuotinas**, vekselio davėjas atsisakė vizuoti ir nurodyti vizos datą, tokiu atveju vekselio turėtojas po vekselio pateikimo vizuoti privalo pranešti pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kaip numato ĮPVĮ 47 str., kad vekselis nevizuotas, ir turi teisę kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo išdavimo.

Dėl vekselio mokėjimo termino – nustatyta diena

Kartais praktikoje iškyla klausimas, ar vekselio išrašymo diena ir vekselio mokėjimo termino diena (mokėjimo terminas – nustatyta diena) gali sutapti. Pavyzdžiui, vekselis išrašytas sausio 1 d. ir mokėjimo terminas – sausio 1 d.

Terminai yra reglamentuoti CK pirmosios knygos IV dalyje. Aiškinantis šį klausimą yra svarbūs du CK straipsniai: 1.117 ir 1.118 str.

CK 1.117 str. 1 d. numato, kad įstatymų ar sandorių nustatytas arba teismo paskiriamas terminas nurodomas kalendorine data arba nurodomas metais, mėnesiais, savaitėmis, dienomis ar valandomis skaičiuojamas laikas. CK 1.118 str. 1 d. numato, kad terminas prasideda rytojaus dieną nuo nulio valandų nulio minučių po tos kalendorinės datos arba to įvykio, kuriais apibrėžta termino pradžia, jeigu įstatymų nenumatyta ko kita.

[PVĮ 35 str. 1 d. reglamentuotas vekselio apmokėjimo terminas – nustatyta diena. Vekselio mokėjimo terminas – nustatyta diena, nurodomas kalendorine data. Šio termino pradžia yra vekselio išrašymo data. Taigi vekselio mokėjimo terminas – nustatyta diena, kaip numato CK 1.118 str. 1 d., prasideda rytojaus dieną nuo nulio valandų nulio minučių po tos kalendorinės datos, kuria apibrėžta termino pradžia, šiuo atveju termino pradžia apibrėžiama vekselio išrašymo diena (data). Todėl vekselio mokėjimo termino – nustatyta diena, mokėjimo termino data vekselio išrašymo dieną gali būti išrašoma tik ne ankstesnė kaip sekanti diena po vekselio išrašymo dienos. Taigi vekselio išrašymo data ir vekselio apmokėjimo termino data negali sutapti.

Vekselis kaip mokėjimo priemonė

Vekselis yra ne tik civilinių teisinių santykių objektas, vertybinis popierius, bet kartu vekselis yra pripažįstamas kaip piniginių prievolių mokėjimo priemonė. Tai nustato CK 6.36 str. 2 d., kurioje numatyta, kad piniginių prievolių gali

būti įstatymų nustatyta tvarka apmokamos banknotais (monetomis), čekiais, vekseliais, mokamaisiais pavedimais, naudojant mokamąsias korteles ar kitomis teisėtomis priemonėmis.

Vekselis, kaip piniginių prievolių mokėjimo priemonė, praktikoje kol kas nėra labai populiarus, tačiau yra teisėtas ir gali būti naudojamas kaip ir kitos praktikoje labiau įprastos mokėjimo priemonės, tokios kaip banknotai (monetos), mokamieji pavedimai, mokamosios kortelės, čekiai. Vekseliais gali būti apmokamos bet kokios pinigines prievolės, pagal kurias skolininkas privalo sumokėti tam tikrą pinigų sumą kreditoriui, o kreditorius turi teisę reikalauti, jog skolininkas įvykdytų šią prievolę. Apmokant pinigine prievole vekseliu, pasibaigia ta pinigine prievole, kuri buvo apmokėta išrašius vekselį, kadangi ji įvykdoma, ir atsiranda visiškai nauja, savarankiška, besąlygiška prievolė, kylanti jau iš pačio vekselio, t.y. sumokėti vekselio nurodytą sumą. Ši naujoji prievolė jau vykdoma vekselių teisinius santykius reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka.

Taigi, pavyzdžiui, jeigu pirkėjas ir pardavėjas sudaro pirkimo ir pardavimo sutartį, pagal kurią pardavėjas perduoda nuosavybės teisę pirkėjui tam tikrą daiktą, o pirkėjas sumoka nustatytą sumą išrašydamas vekselį, tokiu atveju sutartyje šalys turėtų numatyti sąlygą, jog pirkėjas pinigų sumą apmokėjo išrašydamas pardavėjui vekselį tokiai sumai.

Pažymėtina, kad jeigu asmenys negali apmokėti pinigines prievolės iškart banknotais (monetomis) ar mokamuoju pavedimu, tokiu atveju vekselis yra saugesnė mokėjimo priemonė nei terminuota pinigine prievole su atidedamuoju terminu mokant banknotais (monetomis) ar mokamuoju pavedimu, kadangi suėjus vekselio mokėjimo terminui ir vekselio davėjui neapmokėjus vekselio nurodytos sumos, vekselio turėtojo reikalavimai patenkinami ne ginčo tvarka, t.y. notarui išduodant vykdomąjį įrašą. ●

Straipsnyje pateikiama autoriaus nuomonė.

Sandra Ražanaitė
Lietuvos notarų rūmų teisininkė konsultantė

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PRAKTIKA JURIDINIAI ASMENYS

Dėl Akcinių bendrovių įstatymo nuostatų taikymo ir juridinio asmens įstatu

Akcinių bendrovių įstatymo normos priskirtinos civilinės teisės normoms, kurioms pagal jų teisinę prigimtį būdingas dispozityvumo (šalių autonomijos) principas; imperatyviosios normos turi būti aiškiai apibrėžtos ir iš jų turinio turi būti suprantama, kad teisinių santykių dalyviams neleidžiama pakeisti tokių teisės normų galiojimo ir taikymo susitariamais ar kitais būdais. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad privačių juridinių asmenų įstatu pagal teisinę prigimtį yra sandoriai, jiems taikomi bendrieji civilinių santykių teisinio reglamentavimo principai, tarp jų – sutarties laisvės principas; įstatu išreiškia privataus juridinio asmens dalyvių valią suvienyti interesus ir kapitalą bendram tikslui. Vadinasi, šiems tikslams pasiekti privataus juridinio asmens įstatuose gali būti nustatomos tam tikros elgesio ribos, nepažeidžiant imperatyviųjų įstatymo normų. Teisėjų kolegijos vertinimu, Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio 1 dalies nuostata dėl joje įtvirtintos akcininkams teiktinos informacijos nelaikytina kaip draudžianti teikti jiems kitą, įstatymo neįvardytą, informaciją ir nepatvirtina šios įstatymo nuostatos kaip imperatyviosios. Sistemiskai aiškinant Akcinių bendrovių įstatymo 4 straipsnio 4 dalies, 14 straipsnio 1 dalies, 16 straipsnio 1 dalies 3 punkto, 16 straipsnio 2 dalies nuostatas su 18

straipsnio 1 dalimi, darytina išvada, kad draudžiama apriboti Akcinių bendrovių įstatymo nustatytas, bet nedraudžiama įstatuose įtvirtinti platesnes akcininkų teises.

(2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-607/2008)

Lietuvos civilinės teisės doktrinoje pripažįstama, jog juridinio asmens įstatu sudarymui taikytini bendrieji civilinių santykių teisinio reguliavimo principai, tarp jų ir sutarties laisvės principas. Taigi įstatuose gali būti bet kurių kitų nuostatų, neprieštaraujančių imperatyvioms įstatymo nuostatom.

(2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-878/2002)

Tais atvejais, kai dispozityvi įstatymo norma teisinių santykių subjektams suteikia teisę veikti savo nuožiūra ir patiems reguliuoti savo santykius tarpusavio susitarimais, teisinių santykių subjektai privalo vadovautis bendraisiais teisės principais. Tokie bendrieji teisės principai yra teisingumas, sąžiningumas ir protingumas (Civilinio proceso kodekso 11 str. 7 d.).

(2003 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2003)

Dėl įstatų keitimo ir Akcinių bendrovių įstatymo 4 straipsnio 8 dalies

Ar pažeidžiamos akcininko teisės įregistruojant įstatus be akcininkų aiškios valios išreiškimo, bet nurodant, kad vykdomas įstatų suderinimas su įstatymo reikalavimais, gali būti svarstoma, ar visa, kas perkeliama į naujus įstatus, buvo reglamentuota įstatymo. Jeigu įstatyme buvo įtvirtintos alternatyvos, dėl kurių akcininkai galėjo apsispręsti, tai konstatuojama akcininko teisė spręsti dėl alternatyvos pasirinkimo. Jeigu akcininkai iš viso nesvarstė pasirinkimo galimybes, tai įgaliojimo pasirašyti pakeistus įstatus asmens sprendimas ar faktiškas įrašymas vieno iš variantų, nesant akcininkų nurodymo veikti savo nuožiūra, reiškia nusprendimą už akcininkus, t. y. nusprendimo teisės pasisavinimą. Jeigu iki įstatų pakeitimo įmonės turto dalies pardavimas buvo vykdomas esant visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimui, o po įstatų pakeitimo akcininkai netenka jokios įtakos, kai pagal įstatymą akcininkai įstatuose galėjo numatyti kontrolės galimybę, bet dėl jos nesprenė, nes pakeitimų detalai nesvarstė, tai tokio turinio įstatų formulavimas be pagrindo apribojo akcininko teises pasirinkti: taikyti kontrolę turto pardavimo atveju ar jos netaikyti. Šią teisę apribojo ne įstatų nuostatos turinys, kurį dėl atitikties įstatymui siūlo svarstyti apeliacinės instancijos teismas, bet administracijos vadovo sprendimas, padarytas už akcininkus be jų įgaliojimo. Konkretaus nusprendimo turinys pirmosios instancijos teismo buvo šiuo požiūriu analizuotas ir įvertintas kaip pažeidžiantis ieškovo teises.

Teisėjų kolegijos nuomone, nuostatos turinys, atitinkantis įstatymą, galėjo būti dvejopas – nustatant sutikimo būtinumą ir jo nenustatant. Tai priklausė nuo akcininkų pasirinkimo. Jo akcininkai nepadarė, o administracijos vadovo pasirinkti varianto savo nuožiūra neįgaliojo. Esant tokioms aplinkybėms teismai turėjo situaciją teisiškai kvalifikuoti ir spręsti, ar akcininko teisės pažeistos tik tuo, kad klausimą, kurį pagal savo pasirinkimą galėjo spręsti akcininkai, išsprenė administracijos vadovas be įgaliojimo.

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 4 straipsnio 8 dalį keičiant įstatus turi būti surašomas visas

pakeistų įstatų tekstas, o po juo pasirašo įgaliojotas asmuo. Ši nuostata tinkamai būtų įgyvendinta, jeigu visuotiniam akcininkų susirinkimui būtų pateikiamas visas pakeistų įstatų tekstas.

(2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2007)

Dėl visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijos nustatyti išleidžiamų akcijų nominalią vertę ir minimalią emisijos kainą (Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 5 punktą ir 45 straipsnio 2 dalis)

Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatyta, kad visuotinis akcininkų susirinkimas turi išimtinę teisę nustatyti bendrovės išleidžiamų akcijų klasę, skaičių, nominalią vertę ir minimalią emisijos kainą. Akcinių bendrovių įstatymo 45 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad akcijos emisijos kaina turi būti ne mažesnė už jos nominalią vertę. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad įstatyme nenustatyta daugiau specialaus pobūdžio reikalavimų, taikytinų akcijų emisijos kainai. Taigi pirmiau nurodytose Akcinių bendrovių įstatymo normose, kurios ginčo santykiams taikytinos kaip specialiosios teisės normos, įstatymų leidėjas nustato tik akcijų emisijos kainos minimalią ribą, kuri turi būti ne mažesnė už akcijos nominalią vertę, o konkrečios akcijų emisijos kainos nustatymas – visuotinio akcininkų susirinkimo išimtinė teisė. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad norminiai teisės aktai neįpareigoja, priimant sprendimą dėl įstatinio kapitalo didinimo, pagrįsti įstatinio kapitalo didinimo būtinybę.

Atsižvelgdama į pirmiau nurodytą ginčo santykių teisinį reguliavimą, teisėjų kolegija, viena vertus, sutinka su kasacinio skundo argumentais, kad priimamiems akcininkų sprendimams negali būti suteikiama absoliuti laisvė ir kad jie yra ribojami atitinkamų teisės principų (Civilinio kodekso 1.5 straipsnis). Pažymėtina, kad jokiuose norminiuose teisės aktuose nenustatyta išlygų ar išimčių, kad Civilinio kodekso 1.5 straipsnyje įtvirtinti teisingumo, protingumo ar sąžiningumo principai tam tikriems teisiniams santykiams nebūtų taikomi.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003 m. birželio 4 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje S. A. ir kt. v. AB „Mažeikių nafta“, bylos Nr. 3K-3-650/2003, konstatavo, kad bendrovės akcininkai, t. y. juridinio asmens dalyviai, priimdami sprendimus, privalo, be kita ko, užtikrinti, jog priimami sprendimai būtų *protingi*. Be to, nagrinėjamu atveju teisėjų kolegija atkreipia dėmesį ir į Civilinio kodekso 2.87 straipsnio 1 dalį, kurioje įtvirtinta, kad juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu turi veikti sąžiningai ir protingai. Taigi pirmiau nurodytos Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 5 punkto ir 45 straipsnio 2 dalies nuostatos, kaip specialiosios normos, nepaneigia CK 1.5 straipsnyje įtvirtintų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų galiojimo priimamiems akcinių susirinkimo sprendimams. Tai reiškia, kad *akcinių susirinkimo sprendimai, kaip tokie, turi būti teisingi, protingi ir sąžiningi ne tik smulkiųjų, bet ir stambiųjų bendrovės akcinių bei pačios bendrovės atžvilgiu.*

Šiuo aspektu pabrėžtina, kad norminiuose teisės aktuose nenustatyta įpareigojimo sprendžiant dėl akcijų emisijos konkrečios kainos atsižvelgti į didinant įstatinį kapitalą dalyvaujančius akcininkus (jų skaičių). Išankstinis akcininko pareiškimas, kuriuo atsisakoma dalyvauti didinant įstatinį kapitalą, nepašalina to paties akcininko teisės vis dėlto įsigyti naujai išleidžiamų akcijų, nes akcinių susirinkimo sprendimu visiems akcininkams, nepažeidžiant jų lygiateisiškumo, turi būti sudaromos vienodos sąlygos įsigyti naujai išleidžiamų akcijų proporcingai turimam akcijų paketui (Akcinių bendrovių įstatymo 49 straipsnio 5 dalis). Be to, teisėjų kolegija pažymi, kad vienam iš akcinių atsiskaitant dalyvauti didinant bendrovės įstatinį kapitalą papildomais įnašais ir (vien) dėl šios priežasties įpareigojant akcinių susirinkimą nustatyti didesnę akcijų emisijos kainą (negu nominali akcijų vertė), taip neva apsaugant didinant įstatinį kapitalą nedalyvaujančio akcininko interesus, būtų nepagrįstai pažeidžiami didinant įstatinį kapitalą dalyvaujančių akcinių interesai įsigyti naujų akcijų už mažesnę, t. y. nominalią, kainą. Taigi tokiu atveju teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai

būtų pažeidžiami didinant įstatinį kapitalą dalyvaujančių akcinių atžvilgiu.

(2008 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-631/2008)

Dėl kiekybinio atstovavimo ir bendrovės vienasmenio valdymo organo kompetencijos iki įstatų pakeitimo

Kiekybinio atstovavimo taisyklės faktinis taikymas iki bendrovės įstatų pakeitimų, nustatančių kiekybinį atstovavimą, įregistravimo juridinių asmenų registre vertintinas kaip juridinio asmens dalyvių susirinkimo kompetencijos viršijimas, nes tokiu sprendimu juridinio asmens valdymo organo įgaliojimų apimtis siaurinama ne įstatyme nustatyta tvarka, todėl bendrovės vienasmenio valdymo organo veiksmai pagal įstatuose suteiktą kompetenciją nepažeidžia jų veiklos teisėtumo imperatyvo (Civilinio kodekso 2.81 straipsnio 1 dalis).

(2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2008)

Dėl įgaliojimų rūšies teisinio kvalifikavimo

Prokuristas gali atlikti teisinius veiksmus teisme tiek, kiek tai leidžiama pagal Civilinio proceso kodeksą (Civilinio proceso kodekso 55 straipsnio 2 dalis, 354 straipsnis). Prokūra neapima prokuristo teisės perduoti savo įgaliojimų kitam asmeniui (Civilinio kodekso 2.179 straipsnio 2 dalis). Civilinio kodekso 2.180 straipsnyje nustatyti prokuristui suteikiamos teisės ribojimo įstatyminiai kriterijai, kurie, remiantis to paties straipsnio 2 dalimi, neturi poveikio išoriniams atstovavimo santykiams ir galioja tik vidiniams. Tokie įstatyminiai teisių apribojimo kriterijai yra: 1) juridinio asmens filialas; 2) atitinkamos juridinio asmens veiklos sritys ir rūšys; 3) tam tikros aplinkybės; 4) laikas; 5) teritorija. Civilinio kodekso 2.184 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta nuostata, kad prokūra pasibaigia, kai atstovaujamasis ją atšaukia. Toks teisinis reguliavimas suponuoja, kad verslininko išduota prokūra negali būti neatšaukiama. Jeigu įgaliojimo turinys atitinka

prokūros reikalavimus, nors jos pavadinimas yra kitoks, šiai generalinio įgaliojimo rūšiai taikytinos Civilinio kodekso 2.176-2.184 straipsniuose įtvirtintos nuostatos, kurių imperatyvams prieštaraujančios sandorio sąlygos yra niekinės.

(2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2008)

Dėl visuotinio akcininkų susirinkimo atšaukimo

Pažymėtina, kad tiek Akcinių bendrovių įstatyme, tiek įstatuose nėra įtvirtinta bendrovės administracijos vadovo teisė atšaukti Akcinių bendrovių įstatyme, įstatuose nustatyta tvarka jau sušauktą bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimą. Šiuose teisės aktuose nėra reglamentuota ir visuotinio akcininkų susirinkimo atšaukimo procedūra, tačiau susirinkimo atšaukimas pats savaime imperatyvioms teisės normoms (*jus cogens*) neprieštarauja. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija sprendžia, kad jeigu atšaukdamas visuotinį akcininkų susirinkimą bendrovės administracijos vadovas veikia pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų (Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalis, 1.137 straipsnio 2 dalis) reikalavimus, nepažeidžia kitų asmenų, tarp jų bendrovės akcininkų, teisių bei teisėtų interesų ir šitaip jiems nedaro žalos (Civilinio kodekso 1.2 straipsnis, 1.137 straipsnio 3 dalis), toks veiksmas yra leistinas. Kai atšaukiant bendrovės visuotinį akcininkų susirinkimą yra varžomos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, jiems daroma žala, taigi pažeidžiami ir nurodyti teisės principai, gali būti keliamas klausimas dėl administracijos vadovo atšaukimo iš pareigų. Už neteisėtus veiksmus administracijos vadovui gali būti taikoma ir civilinė deliktinė atsakomybė (Civilinio kodekso 6.245-6.251 straipsniai, 6.263 straipsnis, kt.).

(2003 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-425/2003)

Dėl dalyvavimo visuotiniame akcininkų susirinkime

Akcinių bendrovių įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad visuotinis akcininkų susirinkimas

gali priimti sprendimus ir laikomas įvykusių, kai jame dalyvauja akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia daugiau kaip pusę visų balsų. Aiškinantis įstatyme vartojamą žodį „dalyvauja“ lingvistine prasme, reikėtų suprasti, kad dalyvauti reiškia „veikti drauge su kitais“. Akcinių bendrovių įstatymo prasme žodis „dalyvauti“ akcininkų susirinkime reiškia balsuoti, priimti nutarimus drauge su kitais akcininkais. Taigi kasatorius, akcentuodamas, kad kvorumo skaičiavimui turi reikšmės atvykusių, bet ne dalyvaujančių akcininkų skaičius, neteisingai supranta įstatymo nuostatą ir ją iškreipia. Tokia ydinga įstatymo interpretacija turi ypatingą svarbą tada, kai akcininkų teisės balsuoti yra įstatymo nustatyta tvarka suvaržomos. Taip yra šios bylos nagrinėjimo atveju. Akcininkų atvykimas fizine prasme visiškai neturėjo reikšmės nustatant kvorumą, kadangi jie negalėjo pasinaudoti savo balsu. Reikia pabrėžti, kad akcininkai visus sprendimus priiminėja balsuodami ir taip daro įtaką bendrovės veiklai. Taigi teisėjų kolegija konstatuoja, kad, *nustatant susirinkimo kvorumą Akcinių bendrovių 27 straipsnio 1 dalies prasme, reikia aiškintis, ar atvykęs į akcininkų susirinkimą akcininkas gali jame dalyvauti, t. y. ar jis gali balsuoti priimant sprendimus.*

Apeliacinės instancijos teismas visiškai pagrįstai padarė išvadą, kad pagal Akcinių bendrovių įstatymo 27 straipsnio 1 dalies prasmę dalyvaujančiais susirinkime akcininkais galima laikyti tik tuos akcininkus, kuriems akcijų teikiama balsavimo teise neuždrausta naudotis. Teisėjų kolegija visiškai sutinka su apeliacinės instancijos teismo padaryta išvada, kad dalyvavimo akcininkų susirinkime tikslas yra balsuoti, todėl jeigu jis neturi realios galimybės įgyvendinti šią savo neturtinę teisę balsuoti (jam uždrausta naudotis balsavimo teise), negalima pripažinti, kad toks akcininkas dalyvauja susirinkime, nors ir yra į jį atvykęs. Teisėjų kolegija sutinka su apeliacinės instancijos teismo padarytomis išvadomis, nes jos atitinka vieną iš svarbiausių teisių principų – Civilinio kodekso 1.5 straipsnyje įtvirtintą teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principą. *<Apeliacinis teismas padarė išvadą, kad susirinkime dalyvavusio akcininko balsai sudarė tik 10 procentų, t.y. mažiau nei pusę visų balsų, todėl jame nebuvo kvorumo>.*

(2006 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-96/2006)

Dėl balsavimo visuotiniame akcininkų susirinkime vertinimo

Teisė dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose ir teisė pagal akcijų suteikiamas teises balsuoti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose yra įstatymo nustatytos juridinio asmens dalyvio – akcininko neturtinės teisės (Akcinijų bendrovių įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktai). Akcininkas, balsuodamas visuotiniame akcininkų susirinkime, įgyvendina jam įstatymo suteiktą vieną iš neturtinių teisių – dalyvauti aukščiausiam juridinio asmens organui (juridinio asmens dalyvių susirinkimui) priimant sprendimus dėl juridinio asmens, kurio dalyvis jis yra, reikalų. Teisėjų kolegija pažymi, kad tai, jog balsavimas yra išreikštas valia akcininko veiksmas, dar nėra pagrindas vertinti šį teisinį veiksmap kaip sandorį. Ne kiekvienas valia paremtas veiksmas yra sandoris. Ta aplinkybė, kad balsavimu siekiama tam tikrų teisinių pasekmių, taip pat nėra pagrindas pripažinti nurodytą veiksmap sandoriu. Yra teisinių veiksmų, kuriais siekiama įgyvendinti turimas turtines ir neturtines teises ir pan., tačiau kurie nėra sandoriai. Balsavimas, kaip neturtinės teisės realizavimas, savaime nesukuria civilinių teisių ir pareigų. Teisėjų kolegija sprendžia, kad *balsavimas visuotiniame akcininkų susirinkime – tai teisiškai reikšmingas juridinio asmens dalyvio – akcininko elgesys (veiksmas), jam įgyvendinant įstatymo suteiktą neturtinę teisę dalyvauti sprendžiant bendrovės reikalus, tarp jų – ir renkant bendrovės valdymo organus, kurie bendrovės veikloje atstovauja ir akcininkams.*

(2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-135/2008)

Dėl teisės balsuoti areštuotomis akcijomis

Akcininkų balsavimo (naudojimosi akcijomis) teisės ribojimai galimi tik tuo atveju, jei jie specialiai nustatomi teismo procesiniame sprendime. Toks aiškinimas jau yra suformuluotas Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo praktikoje, nurodant, kad *teismui areštavus akcijas, akcininko neturtinė teisė balsuoti areštuotomis akcijomis gali būti apribota tik tada, jeigu ši apribojimą teismas taiko ir apie tai konkrečiai nurodo nutartyje areštuoti turta.*

(2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-436/2004)

Esant nutarimui apriboti akcininkų nuosavybės teises į akcijas, jų suteikiamas turtines ir neturtines teises, teismai, sprenddami, ar akcininkų veiksmai nepažeidė nustatytų apribojimų, turi aiškinti šių apribojimų turinį, jų pobūdį, tikslus ir pasekmes. Šioje byloje yra aktualu, ar nutarimas apriboti neturtines akcininko teises apima akcininko teisę balsuoti susirinkime, ar šios teisės apribojimas yra absoliutus, ribojimo laiku atimantis galimybę akcininkui paveikti susirinkimo nutarimų priėmimą. Aiškinant pareigūno priimto nutarimo turinį, kai šiuo *nutarimu ribojamos nuosavybės teisės į akcijas, nurodant turtinių bei neturtinių teisių suvaržymą, ir neįvardijamos konkrečios ribojamos teisės, nenurodomi leidžiami atlikti veiksmai, konstatuotina, kad nutarimu siekiama akcininkui laikinai uždrausti naudotis visomis akcijų suteikiamomis teisėmis.*

(2003 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2003)

Dėl visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimų pripažinimo negaliojančiais pagrindų

Teisė dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose ir pagal akcijų suteikiamas teises balsuoti juose yra įstatymo ginamos neturtinės akcininkų teisės. Kartu *pažymėtina, kad šių akcininkų teisių pažeidimas nėra besąlygiškas visuotinių akcininkų susirinkimų sprendimų panaikinimo pagrindas.*

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, kad, nagrinėjant ginčus dėl visuotinių akcininkų susirinkimų nutarimų pripažinimo negaliojančiais, būtina atsižvelgti į Akcinijų bendrovių įstatymo normų, nustatančių visuotinių akcininkų susirinkimų nutarimų negaliojimo

pagrindus, tikslus. Šios teisės normos skirtos akcininkų interesams apsaugoti, kad nebūtų priimami neteisėti nutarimai, pažeidžiantys akcininkų turtines ar neturtines teises, taip pat viešąjį interesą, kita vertus – pačiai akcinei bendrovei bei už ginčijamą nutarimą balsavusių akcininkų teisėms apsaugoti, kad nepagrįstais ieškiniais bendrovei nebūtų daroma žala, sutrukdant jos veiklą ar kenkiant teisėtiems bendrovės interesams. Akcininkas, reiškiantis ieškinį dėl akcinės bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo pripažinimo negaliojančiu, turi ne tik nurodyti, kokios imperatyviosios teisės normos buvo pažeistos priimant skundžiamą nutarimą, bet ir kaip tokio nutarimo priėmimas pažeidė šio akcininko teises ar teisėtus interesus. Be to, byloje turi būti nustatyta, kad pažeidimo (jeigu toks konstatuojamas) negalima pašalinti niekaip kitaip, o tik pripažinus ginčijamą nutarimą negaliojančiu. Taip pat svarbu ir tai, kad teismas, sprenddamas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo pripažinimo negaliojančiu klausimą, turi išsiaiškinti, kokią įtaką ginčijamo nutarimo priėmimui būtų turėjęs ieškovas, jeigu pažeidimų nebūtų padaryta ir jis būtų dalyvavęs ir balsavęs susirinkime.

Teismo ginamas teisės ir teisėtus interesus asmuo gali įgyti tiek įstatymo tiesiogiai įtvirtintais pagrindais, tiek kitais įstatymo nenustatytais, tačiau jam neprieštaraujančiais pagrindais (Civilinio kodekso 1.136 straipsnis). Akcininkų teises ir pareigas, be įstatymų, gali nustatyti ir bendrovės įstatai (Akcinių bendrovių įstatymo 14 straipsnis). Subjektinių teisių pažeidimu bendrąja prasme laikytini bet kokie veiksmai (aktai), kuriais ši teisė yra paneigiama (panaikinama, užkertama galimybė ją įgyvendinti) arba apribojama (susiaurinamas teisės turinys) prieš subjektinę teisę turinčio asmens valią ir ne pagal įstatymą. Kartu pažymėtina, kad pagrindas taikyti teisminės gynybos priemones (Civilinio kodekso 1.138 straipsnis) yra ne bet koks, o *nemažareikšmis teisių pažeidimas*.

Ieškovo ginčijamu visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu pakeitus bendrovės įstatus buvo panaikintos jo (kaip 34,14 proc. akcijų turinčio akcininko) turėtos teisės atlikti įmonės veiklos auditą bei dalyvauti sprendžiant dėl didesnės ne

1/20 bendrovės įstatinio kapitalo vertės ilgalaikio turto dalies pardavimo, nuomos, įkeitimo, taip pat laidavimo ar garantavimo juo. Toks akcininko teisių dalyvauti tvarkant bendrovės turtą susiaurinimas yra reikšmingas jo teisių ir teisėtų interesų pažeidimas, suteikiantis pagrindą taikyti ieškovo pasirinktą civilinių teisių gynimo būdą ir atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį (Civilinio kodekso 1.138 straipsnio 1 dalies 2 punktą).

(2008 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2008)

Analizuodamas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimų pripažinimo negaliojančiais institutą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra atkreipęs dėmesį į dvejopą šio instituto paskirtį. Pirmą, suteikiant teisę ginčyti tokius nutarimus, siekiama apginti suinteresuotų asmenų, kurių teisės buvo pažeistos visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimais, interesus bei viešą interesą. Antra, detalus nutarimų nuginčijimo reglamentavimas (trumpi senaties terminai, nuginčijimo pagrindų baigtinio sąrašo nustatymas) leidžia daryti išvadą, kad šis institutas taip pat skirtas apsaugoti bendrovę ir už ginčijamų nutarimų priėmimą balsavusių akcininkų interesus. *Visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimų pripažinimas negaliojančiais be pakankamo pagrindo gali paralyžiuoti bendrovės veiklą, padaryti jai ar akcininkams nuostolių. Todėl sprendžiant ginčus dėl visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimų pripažinimo negaliojančiais būtina atsižvelgti į abu šio instituto tikslus ir siekti akcininkų ir bendrovės interesų pusiausvyros. Visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimai gali būti pripažinti negaliojančiais tik tuo atveju, jeigu buvo pažeistos Akcinių bendrovių įstatymo imperatyviosios normos, reglamentuojančios susirinkimo sušaukimą, pravedimą ar nutarimų priėmimą, šis pažeidimas pažeidė ieškovo interesus arba viešą interesą ir pažeidimo padarinių negalima pašalinti niekaip kitaip, kaip tik pripažįstant nutarimus negaliojančiais.* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat ne kartą yra pažymėjęs, jog teismas, sprenddamas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo pripažinimo negaliojančiu klausimą, turi išsiaiškinti ir tai, kokią įtaką susirinkimo nutarimų priėmimui būtų turėjęs ar turėtų ieškovas (ieškovai),

jeigu tie pažeidimai nebūtų buvę padaryti ar susirinkimas būtų organizuojamas iš naujo, t.y. ieškovo galimą įtaką balsavimo susirinkime dėl jame priimtų sprendimų.

Taigi tiek įstatymas, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika reikalauja, jog visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimai nebūtų pripažinti negaliojančiais vien dėl formalių pažeidimų, nesukėlusių neigiamų padarinių nei pačiai bendrovei, nei jos akcininkams ar viešajam interesui.

(2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650/2003)

Dėl visuotinio akcininkų susirinkimo protokolo įforminimo

Akcinės bendrovės akcininkams nuosavybės teise priklauso akcijos. Jie, kaip savininkai, kontroliuoja bendrą turtą – įmonę. Akcininkai priima sprendimus, kurie yra vertinami kaip savininkų sprendimai ir turi būti priimami visuotiniame akcininkų susirinkime, o įforminami surašant visuotinio akcininkų susirinkimo protokolą. Tai reiškia, kad įstatymas nustato akcijų savininkų sprendimo įforminimą paprasta rašytine forma.

Jeigu nesilaikoma sandorio paprastos rašytinės formos, tai sandoris negalioja, jeigu tokia pasekmė yra įsakmiai nurodyta įstatyme (Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 2 dalis). Akcinių bendrovių įstatymo 24 straipsnio 8 dalyje yra nuostata, kad ginčus dėl visuotinio akcininkų susirinkimo protokolo arba protokolo dalių negaliojimo sprendžia teismas. Minėta norma nenustato, kad protokolo nesurašymas ar nepasirašymas daro negaliojančią akcijų savininkų sprendimą. Tai reiškia, kad Akcinių bendrovių įstatymas nevertina kaip negaliojančio akcijų savininkų sprendimo, kuris buvo priimtas visuotiniame akcininkų susirinkime, bet liko neįformintas ar buvo atsisakyta jį įforminti įstatymo nustatyta tvarka. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas dėl valdybos nario išrinkimo negali būti vertinamas negaliojančiu dėl to, kad

jis liko neįformintas visuotinio akcininkų susirinkimo protokolu.

Jeigu įstatymas nustato sąlygą, kad tam tikri visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimai įsigalioja tik po to, kai sąlyga įvykdoma, tai įstatymo nesilaikymas darytų akcininkų sprendimą negaliojančią. Pavyzdžiui, tai gali būti reikalavimas išviešinti per registrą tam tikrus duomenis. Įmonių rejestro įstatyme, kuris galiojo ginčo santykių metu, nebuvo nuostatos, kad įmonės registravimo duomenys dėl valdybos narių įsigaliojūt tik nuo jų įregistravimo rejestre. Įmonių rejestro įstatyme buvo nustatyta, kad rejestre turėjo būti registruojami duomenys apie valdybos narius (Įmonių rejestro įstatymo 4 straipsnio 3 dalies 5 punktas), kad bendrovė privalėjo pateikti pasikeitusius registravimo duomenis (Įmonių rejestro įstatymo 9 straipsnio 8 dalis), tačiau nebuvo nustatyta, kad šių reikalavimų nesilaikymas darytų negaliojančią visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą ar šio sprendimo įsigaliojimo datą sietų su įregistravimo momentu. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas dėl valdybos nario išrinkimo negali būti vertinamas negaliojančiu dėl to, kad jis nebuvo paviešintas pagal galiojusį Įmonių rejestro įstatymą ir kad valdybos nario įgaliojimai neatsirado dėl jų neįregistravimo pagal galiojusį Įmonių rejestro įstatymą.

Jeigu visuotinio akcininkų susirinkimo metu priimtas akcininkų sprendimas yra įformintas susirinkimo protokolu, tai sprendimo priėmimo faktas įrodomas visuotinio akcininkų susirinkimo protokolu. Jeigu tokio įforminimo nėra, tai akcininkų sprendimo priėmimo faktą reikia įrodyti leistinomis įrodinėjimo priemonėmis. Akcinių bendrovių įstatymo 24 straipsnis reikalauja akcijų savininkų sprendimą įforminti raštu – surašant visuotinio akcininkų susirinkimo protokolą. Iš to išplaukia, kad akcininkų sprendimo priėmimo faktui ir rezultatui patvirtinti leistinos įrodinėjimo priemonės yra rašytiniai įrodymai. Tai nereiškia, kad galima įrodinėti tik tinkamai įformintu visuotinio akcininkų susirinkimo protokolu.

Minėtame Akcinių bendrovių įstatymo 24 straipsnyje nustatyta protokolo surašymo ir pasirašymo

tvarka. Protokolą pasirašo susirinkimo pirmininkas, sekretorius ir nors vienas susirinkimo įgaliotas akcininkas bei gali būti papildomai paskirtas atstovas protokolui pasirašyti. Jeigu visi šie asmenys ar dalis jų protokolo nepasirašo, tai jis lieka tinkamai neįformintas. Minėta, kad tai nereiškia, jog dėl to tampa niekiniai akcininkų priimti sprendimai. Teisinės neįforminimo pasekmės yra kitos – visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo faktas negali būti įrodinėjamas liudytojų parodymais (Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 2 dalis). Jis gali būti įrodinėjamas kitomis įrodinėjimo priemonėmis – šalių paaiškinimais, duotais raštu ar žodžiu, rašytiniais ir daiktiniais įrodymais (skelbimais apie susirinkimą ir jo dienotvarkę, akcininkų registracijos susirinkime duomenimis, balsavimo biuleteniais, susirinkimo nuotraukomis, vaizdo ar garso įrašais, padarytais nepažeidžiant įstatymų, akcinės bendrovės dokumentais, raštais, korespondencija ar veiksmais, antstolio surašytais protokolais ar aktais ir kt.).

Tinkamai nepasirašytas visuotinio akcininkų susirinkimo protokolas negali būti laikomas oficialiu bendrovės dokumentu, nes neatitinka Akcinių bendrovių įstatymo reikalavimų. Jis negali būti priimamas kitų asmenų ar institucijų, pvz., tvarkančių viešą informaciją. Minėta, kad kaip neatitinkantis įstatymo reikalavimų jis nepatvirtina priimto visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo.

Norint gauti oficialų sprendimo patvirtinimą suinteresuotiems asmenims reikia reikalauti pašalinti jų teisių pažeidimą. Tai būtų akcininko, kaip savininko, teisių pažeidimas, nes nepagrįstas atsakymas įforminti priimtą akcininkų visuotinio susirinkimo sprendimą užkirstų kelią akcininkų, kaip savininkų, teisių įgyvendinimui. Jeigu teisme būtų įrodyta, kad atitinkamas akcininkų sprendimas visuotiniame akcininkų susirinkime buvo priimtas, tai teismas sprendimu šį faktą patvirtintų ir pašalintų akcininkų teisių pažeidimą. *Teismo sprendimas atstotų visuotinio akcininkų susirinkimo protokolą.*

(2006 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-644/2006)

Dėl akcininko teisės gauti informaciją

Akcininkui kreipiantis dėl neturtinės teisės realizavimo galiojo Akcinių bendrovių įstatymo 20 str. 7 d. (2002 m. gruodžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1275 redakcija). Joje buvo numatyta, kad akcininkas be apribojimų gali gauti informaciją, esančią bendrovės dokumentuose, kurie turi būti vieši pagal įstatymą. Prie tokių dokumentų galiojusi kreipimosi metu Akcinių bendrovių įstatymo nurodyta redakcija priskyrė visuotinių akcininkų susirinkimų protokolus. Būtent jų prašė ieškovas iš atsakovo.

Pagal įstatymą vieši dokumentai be apribojimų turi būti prieinami akcininkui, nes šią teisę nustato įstatymas, o vieša pagal įstatymą informacija negali būti konfidenciali. Iš to seka kelios išvados. Pirmą, pagal įstatymus viešų dokumentų bendrovės sprendimu negalima paskelbti konfidencialia informacija. Jei toks sprendimas yra priimtas, tai, kaip prieštaraujantis imperatyviai įstatymo nuostatai, bendrovės sprendimas turi būti teismo įvertinamas kaip nesukeliantis teisinių pasekmių. Kartu tai reiškia, kad bendrovės priimto sprendimo dėl viešos pagal įstatymą informacijos konfidencialumo nereikia nuginčyti teisme. Antra, informacijos ribojimas yra reikalavimas prisimti įsipareigojimus dėl gautos informacijos panaudojimo. Konfidencialumo įsipareigojimų prisėmimas galimas už konfidencialią, bet ne viešą informaciją. Kaip jau paminėta, bendrovės visuotinių akcininkų susirinkimų protokolai pagal kreipimosi metu galiojusio įstatymo nuostatą buvo vieši pagal įstatymą ir be apribojimų yra prieinami akcininkui.

(2004 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2004)

Ieškovo, kaip akcininko, neturtinė teisė gauti atsakovo bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo protokolą įtvirtinta Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnio 7 dalyje. Akcininko teisė gauti bendrojo pobūdžio informaciją turinčius dokumentus nėra apribota kriterijais bei įsipareigojimais, kurie nustatyti akcininkams, siekiantiems susipažinti su specifinio pobūdžio informacija. Visuotinių akcininkų susirinkimų protokoluose yra bendrojo pobūdžio informacija, todėl tokius dokumentus kiekvienas akcininkas turi teisę gauti be apribojimų ir sąlygų.

(2003 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1080/2003)

Akcininko teisė gauti informaciją gali būti ribota priklausomai nuo jo turimų akcijų skaičiaus ir reikalaujamos iš bendrovės informacijos pobūdžio. Akcininkas, turintis mažiau kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo sudarančios bendros nominalios vertės akcijų, norėdamas gauti stebėtojų tarybos ir valdybos posėdžių protokolus, kuriuose yra viešai neskelbtina informacija apie akcinės bendrovės esminius įvykius, turi pasirašyti bendrovės nustatytą raštišką įsipareigojimą neplatinti komercinės paslapties (Akcinių bendrovių įstatymo 20 str. 7 d.). Šiuo įsipareigojimu jis prisiima konfidencialumo pareigą. Teisė gauti paminėtą informaciją gali būti įgyvendinta ir teismo ginama esant rašytiniam įsipareigojimui. Teisė į informaciją atsirastų įvykdžius paminėtą sąlygą – pateikus rašytinį įsipareigojimą.

Rašytinio įsipareigojimo dėl informacijos išsaugojimo pasirašymas yra sandoris, kadangi sukuria akcininkui ir bendrovei teises ir pareigas. Akcininkas įgyja teisę reikalauti informacijos ir priima prievolę neskleisti gautos informacijos (duomenų), o bendrovei atsiranda pareiga teikti reikalaujamus duomenis. Akcininkui gali atsirasti prievolė atlyginti žalą, padarytą neteisėtu duomenų paskelbimu, t.y. dėl konfidencialumo pareigos pažeidimo. Įsipareigojimo tekste esanti sąlyga dėl baudos kvalifikuotina kaip prievolės įvykdymo užtikrinimas – netesybos baudos forma (Civilinio kodekso 6.71 str.). Rašytinio įsipareigojimo neplatinti informacijos formą patvirtina bendrovė <...>. Kai į įsipareigojimo formą įtraukiamas įsipareigojimas dėl baudos, tai bendrovė siekia, kad susitarimas dėl prievolės užtikrinimo taptų įsipareigojimo neplatinti informacijos sudėtinė dalimi, t.y. konfidencialumo pareigos priėmimo sandorio esmine sąlyga. Civilinėje teisėje pripažįstama, kad esminė sandorio sąlyga gali būti šalies pageidaujama sąlyga, dėl kurios nesusitarus sandoris laikomas nesudarytu. Sudarant ir patvirtinant rašytinį įsipareigojimą neplatinti komercinės paslapties, numatytą Akcinių bendrovių įstatymo 20 str. 7 d., bendrovė gali numatyti baudą už įsipareigojimo nesilaikymą, kadangi tai yra teisės

aktais numatytas prievolių įvykdymo užtikrinimo būdas. Vien tai, kad bauda numatyta įsipareigojime, nesudaro pagrindo išvadai, jog raštiškas įsipareigojimas yra nenumatytas įstatymo ir pažeidžia Akcinių bendrovių įstatymo 18 str. 1 d. nuostatą dėl akcininko teisių ribojimo. Ar nustatyta bauda realiai riboja akcininko teisę gauti informaciją, yra fakto klausimas ir į jį gali būti atsakyta išnagrinėjus faktines aplinkybes, susijusias su informacijos apimtimi, įmonės veikla, baudos pagrįstumu, jos mokėjimo sąlygomis bei kitomis svarbiomis bylai aplinkybėmis.

(2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-647/2003)

Dėl bendrovės vadovo teisinio statuso

Kadangi juridinio asmens vadovą ir juridinį asmenį sieja ne darbo, bet civiliniai teisiniai pavedimo santykiai, tai šiems santykiams reikia taikyti civilinės teisės, o ne darbo teisės normas.

(2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2004)

Akcinių bendrovių administracijų vadovų, kurie dirba bendrovėje pagal darbo sutartį, teisinė padėtis yra specifiška. Viena vertus, administracijos vadovus įstatymai pripažįsta bendrovių darbuotojais ir jiems yra taikomos kai kurios darbo įstatymų nuostatos. Kita vertus, akcinės bendrovės administracijos vadovo, kaip bendrovės valdymo organo, teisinį statusą reglamentuoja civilinės teisės normos, taikomos akcinių bendrovių organų veiklai reguliuoti.

(2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203/2001)

Administracijos vadovo ir bendrovės santykiai pasižymi tam tikrais ypatumais. Viena vertus, tai yra atstovavimo santykiai, kai administracijos vadovui, kaip bendrovės įgaliotiniui, pavedama veikti bendrovės vardu ir savo veiksmais sukurti bendrovei teises ir pareigas. Kita vertus, administracijos vadovas teikia tam tikras intelektines paslaugas, t.y.

užtikrina kasdieninį bendrovės funkcionavimą ir jos reikalų tvarkymą. Trečia, administracijos vadovo veikla yra jo profesinė veikla ir pragyvenimo šaltinis, t.y. administracijos vadovo ir bendrovės santykiams būdingas darbuotoją ir darbdavį siejančio darbo santykio elementas.

Šie administracijos vadovo ir bendrovės santykių ypatumai sudaro pagrindą pripažinti, kad net ir tuo atveju, kai tarp administracijos vadovo ir bendrovės yra sudaryta darbo sutartis, šie santykiai iš esmės atitinka ne darbo teisinius santykius, o *civilinius teisinius santykius, kuriems taikytinos pavidimo sutartį reguliuojančios teisės normos*. Kartu pažymėtina, kad administracijos vadovo buvimas bendrovės organu lemia tai, kad daugelis administracijos vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, taigi administracijos vadovo ir bendrovės santykiams būdingesni įstatyminio atstovavimo bruožai. Tokiu būdu išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad administracijos vadovo ir bendrovės santykiai savo esme yra pavidimo teisiniai santykiai.

Visuotinis akcininkų susirinkimas turi teisę bet kada atšaukti savo išrinktą administracijos vadovą nepriklausomai nuo jo kaltės buvimo. Svarbu tik tai, kad visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimas būtų priimtas laikantis jo priėmimui nustatytų procedūros reikalavimų. Visuotiniam akcininkų susirinkimui realizavus minėtą teisę, su administracijos vadovu sudaryta darbo sutartis baigiasi, nes baigiasi visuotinio akcininkų susirinkimo pavidimas.

(2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001)

Dėl valdybos nario atsistatydinimo

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalį valdybos narys gali atsistatydinti iš pareigų kadencijai nesibaigus, apie tai raštu įspėjęs valdybą ne vėliau kaip prieš 14 kalendorinių dienų. Valdybos nario atsistatydinimas reiškia, kad šis asmuo atsisako toliau eiti akcininkų atstovo pareigas, nes akcinės bendrovės valdyba kolektyviai atstovauja akcijų savininkams – akcininkams.

Valdybos narys yra vienas iš įmonės valdymo organo dalyvių, kuriam akcijų savininkai suteikė įgaliojimus. Įgaliotinis gali bet kada atsakyti įgaliojimų ir dėl šio fakto atstovavimo santykiai baigiasi (Civilinio kodekso 2.147, 2.146 straipsniai). Kadangi valdybos narys yra kolektyvinio atstovavimo organo dalyvis, tai apie ketinimą pasitraukti iš tokio organo sudėties valdyba turi būti informuojama. Ji turi organizuoti savo darbą, turėdama informaciją, kiek yra valdybos narių, galinčių dalyvauti jos darbe ir priimti sprendimus. Atsisakymą būti valdybos nariu pagal Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalį sudaro: 1) rašytine forma pateikiamas išankstinis įspėjimas, kuris turi būti adresuojamas valdybai, 2) atsistatydinimas iš valdybos nario pareigų.

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalį įspėjimas gali būti vertinamas kaip išankstinė atsistatydinimo sąlyga. Įvykdes šią sąlygą asmuo gali atsistatydinti. Įspėjimas apie atsistatydinimą yra asmens teisiškai reikšmingas elgesys, tačiau jis negali būti vertinamas kaip sandoris. Sandoris yra asmens veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ar pareigas (Civilinio kodekso 1.63 straipsnio 1 dalis). Dėl pareikšto įspėjimo apie atsistatydinimą atstovavimo santykiai nepasibaigia, nes minėtoje normoje suformuluota nuostata, kad asmuo gali atsistatydinti pareiškęs dėl to išankstinį įspėjimą. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad *atstovavimo pasibaigimo teisinius padarinius sukelia ne pareiškimas ar įspėjimas dėl atsistatydinimo, o atsistatydinimas*.

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalį rašytinis įspėjimas dėl atsistatydinimo turi būti gautas valdyboje, nes priešingu atveju tai neatitinka minėtos normos reikalavimų.

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalį valdybos nario įgaliojimų pasibaigimui, be rašytinio išankstinio įspėjimo, reikalingas dar vienas komponentas – atsistatydinimas. Teisės normoje nedetalizuota, kaip jis išreiškiamas. Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalį atsistatydinimas yra valdybos nario veiksmai ar neveikimas, kuriais jis patvirtina savo atsisakymą eiti valdybos nario pareigas ar realiai nustoja jas

vykdęs. Jeigu valdybos narys, pareiškęs apie savo atsistatydinimą, toliau dalyvauja šio organo veikloje, atvyksta į posėdžius, svarsto klausimus, priima sprendimus, duoda pavedimus ar juos vykdo ir elgiasi lyg būtų valdybos narys, o kiti valdybos nariai elgiasi su juo kaip su visateisiu valdybos nariu ir nekelia klausimo dėl jo įgaliojimų nutrūkimo, tai negali būti daroma išvada, kad buvo atsistatydinta iš valdybos narių.

Pažymėtina, kad Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalis ar kitos šio įstatymo normos, taip pat bendrosios atstovavimo nuostatos *nereikalauja, kad dėl asmens pareikšto atsistatydinimo turi būti priimamas asmens, suteikuso įgaliojimus, ar kito asmens (valdybos) sprendimas ar kitoks įforminimas. Atstovavimo santykiai grindžiami pasitikėjimu, gera valia ir sutarimu.* Šių santykių esmei prieštarautų, jeigu asmuo, nesutinkantis ar nenorintis būti atstovu, būtų verčiamas juo būti. Valdybos nariai įgaliojimus gauna iš akcininkų jų kolektyvinio sprendimo pagrindu (jeigu yra ne vienas akcininkas).

(2006 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-644/2006)

Dėl bendrovės valdybos narių atšaukimo

Teisėjų kolegija konstatuoja, kad visuotinio akcininkų susirinkimo teisė atšaukti jo išrinktus valdybos narius nėra ribojama kokiomis nors sąlygomis, t. y. visuotinis akcininkų susirinkimas turi teisę bet kada atšaukti savo išrinktą valdybą.

(2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-483/2006)

Dėl juridinio asmens sandorio, sudaryto nesilaikant juridinio asmens valdymo organų kompetencijos

Pagal nuomos sutarties sudarymo metu galiojusio Akcinių bendrovių įstatymo 27 straipsnio 7 dalį (1998 m. kovo 19 d. Įstatymo redakcija) valdybos

sprendimams dėl didesnės kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo vertės ilgalaikio turto dalies nuomos buvo reikalingas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimas.

Juridinio asmens valdymo organų kompetencijos pažeidimo teisiniai padariniai dėl juridinio asmens sudarytų sandorių Akcinių bendrovių įstatyme nereglamentuojami. Jame yra nustatyti reikalavimai, kurių turi būti laikomasi sudarant tam tikrus sandorius. Šių reikalavimų nesilaikymo teisinius padarinius reglamentuoja 1964 m. Civilinio kodekso 47 straipsnis ir 2000 m. Civilinio kodekso 1.82 straipsnis.

Nagrinėjamu atveju, kai nuomos sutarties šalys yra privatūs asmenys, verslo subjektai, nėra duomenų, kad dėl juridinio asmens valdymo organų kompetencijos nesilaikymo būtų pažeisti vieši interesai. Iš to darytina išvada, kad *Akcinių bendrovių įstatymo 27 straipsnio 7 dalies nuostatos reikalavimo nesilaikymas dėl visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo nebuvimo tarp privačių juridinių asmenų nedaro sandorio niekiniu, bet turi būti vertinamas kaip nugincijamasis.* Nugincijamajam sandoriui pagal 1964 m. Civilinio kodekso 66 straipsnį, jei pažeistos atstovavimo bendrovei taisyklės sutarties sudarymo metu, vėliau gali būti pritarta ir pritarimo forma yra nedetalizuota.

(2007 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2007)

Dėl juridinio asmens dalyvio atsakomybės dėl nesąžiningų veiksmų

Pagal Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalį juridinio asmens dalyvio subsidiarioji atsakomybė kreditoriams gali būti konstatuota nustačius tokias atsakomybės sąlygas: nesąžiningus veiksmus, kreditoriams padarytą žalą ir priežastinį ryšį, t. y. aplinkybes, patvirtinančias, kad juridinis asmuo negali įvykdyti savo prievolių tretiesiems asmenims ir šis negalėjimas yra atsiradęs būtent dėl jo dalyvio nesąžiningų veiksmų.

(2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008)

Juridinis asmuo atsako pagal savo prievolės jam nuosavybės teise ar patikėjimo teise priklausančiu turtu. Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, jog juridinis asmuo neat-sako pagal juridinio asmens dalyvio prievolės, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prie-voles, kartu numatyta išimtis, kad juridinis asmuo ir jo dalyvis gali atsakyti vienas už kito prievolės, kai tai numatyta įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose. Kita išimtis numatyta Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalyje, kuri nurodo, kada pagal juridinio asmens prievolės gali atsakyti juridinio asmens dalyviai. Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalis įtvirtina civilinių teisinių santykių subjektų pareigą elgtis teisingai, protingai ir sąžiningai, taigi ir juridinio asmens dalyviai privalo elgtis laikydamiesi nurodytų prin-cipų. *Pareigos elgtis sąžiningai nevykdymas reiškia asmens kaltus veiksmus, sukeliančius civilinę atsakomybę* (Civilinio kodekso 6.248 straipsnio 3 dalis). *Būtent juridinio asmens dalyviui pagal Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalį atsako-mybė atsiranda dėl jo nesąžiningų veiksmų.* Ši norma nustato papildomą atsakomybę juridinio asmens dalyviams, kad jie negalėtų piktnaudžiauti galimybe išvengti turtinės atsakomybės, prisidengdami ribota turtine atsakomybe, tais atvejais, kai jų veiksmai lemia, kad juridinis asmuo negali visiškai įvykdyti prievolės kreditoriumi ir jos siekia išvengti nesąžiningais veiksmais. Nesąžiningų veiksmų konstatavimas ir reiškia juridinio asmens dalyvio kaltę. Taigi nustačius, kad atsakovai, kaip juridinio asmens dalyviai, atliko nesąžiningus veiksmus ieškovo (kreditoriaus) atžvilgiu, laikytina, kad jis kaltas dėl nesąžiningų veiksmų atlikimo.

Laikydamas atsakovų veiksmus nesąžiningus kre-ditoriaus atžvilgiu, teismas neturėjo konstatuoti jų sudarytų sandorių neteisėtumo, nes nesąžiningumas ir sandorio neteisėtumas Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalies prasme negali būti sutapatinami, kadangi įstatymas nereikalauja sandorių neteisėtumo pripažinimo, be to, tai nėra *actio Pauliana ieškinys* (Civilinio kodekso 6.66 str.). Šiuo atveju pakanka juridinio asmens dalyvio veiksmų nesąžiningumo, t.y. *pakanka konstatuoti, kad sandoris nesąžiningas neanalizuojant sandorio*

teisėtumo klausimo. Tokios aplinkybės nustaty-mas yra pakankamas pagrindas taikyti juridiniam dalyviui subsidiarinę atsakomybę.

(2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2004)

Dėl akcininko prievolės užtikrinimo

Akcinių bendrovių įstatymo 22 straipsnio 8 dalis įpareigoja bendrovės valdymo organus (o visuotinis akcininkų susirinkimas yra aukščiausias bendrovės valdymo organas – Akcinių bendrovių įstatymo 24 straipsnio 1 dalis) veikti dviejų subjek-tų – pačios bendrovės ir jos akcininkų – naudai. Įstatymas nesuteikia prioriteto nė vienam iš nuro-dytų subjektų. Minėta teisės norma tiesiogiai neat-sako į klausimą, ar prioritetas gali būti suteiktas kurio nors vieno arba kelių akcininkų naudai, ar bendrovės veikla turi būti vienodu laipsniu nukreipta visiems akcininkams. Antra vertus, gyve-nimiška praktika patvirtina, kad atskiri akcininkai ar jų grupės gana dažnai turi ir siekia net visiškai priešingų tikslų. Šiai problemai išspręsti yra skirtas balsavimo mechanizmas. Kasacinio teismo teisė-jų kolegija sprendžia, kad esant atskirų akcininkų interesų skirtumams turi būti atsižvelgiama į dau-gelį faktorių. Visų pirma turi būti laikomasi visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo tvarkos ir jame priimamų sprendimų kvorumo reikalavimų.

Tiek Akcinių bendrovių įstatymas, tiek Civilinis kodeksas nenumato draudimo uždarajai akcinei bendrovei užtikrinti savo akcininko prievolę ban-kui laidavimo sutartimi.

Vertinant, ar ginčijamas nutarimas yra žalingas bendrovei, vėlgi tenka pažymėti, kad bendrovės veikla nėra savitiksliis dalykas ir bendrovė veikia taip pat savo akcininkų naudai. Akcininkas, kurio atžvilgiu buvo priimtas ginčijamas visuotinis akci-ninkų susirinkimo nutarimas, bendrovėje turi įsigi-jęs 70,1 proc. bendrovės akcijų, o laidavimo sutar-timi buvo užtikrinta akcininko prievolė bankui tik 1/3 akcininko bendrovėje turimų akcijų vertės. Be to, pagal laidavimo sutarties 2.1.4 punktą, jeigu lai-duotojas įvykdo prievolę, jam pereina visos banko

teisės, kurias jis turi šioje prievolėje. Laiduotojas turi teisę atgręžtinio reikalavimo būdu reikalauti iš kredito gavėjo savo sumokėtos sumos. Šios laidavimo sutarties nuostatos gina laiduotojo interesus bei atitinka Civilinio kodekso 6.83 straipsnio nuostatas. Visa tai leidžia kasacinio teismo teisėjų kolegijai konstatuoti, jog apeliacinės instancijos teismo išvados, kad ieškovo ginčijamas atsakovo visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimas neprieštarauja įstatymams, yra teisingos.

(2002 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-1090/2002)

Dėl pareigos pranešti apie akcijų paketo įsigijimą ar jo netekimą pagal Vertybinių popierių įstatymą

Tuo atveju, kai apie turimos akcijų dalies pasikeitimą akcininkas pranešė, tačiau ne visiškai tiksliai įvykdydamas nustatytos pranešimo tvarkos reikalavimus, kilus ginčui turi būti vertinama, ar pranešimo ydingumas buvo esminis, t. y. iš esmės iškreipė pranešimo turinį, kad būtų pripažintas netinkamu ir sukeltų įstatyme nustatytas pasekmes. Bet koks mažareikšmis netikslumas pranešime nėra pagrindas traktuoti pranešimo kaip netinkamo, jei tas netikslumas nesukliudė suvokti ir įvertinti įvykusį akcininkų balsų persiskirstymą.

(2008 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-29/2008)

Dėl juridinio asmens veiklos tyrimo ir prevencinio ieškinio kaip akcininkų teisių gynimo būdų

Ekonomiškai nenaudingų sandorių sudarymas juridinio asmens vardu ar ketinimas juos sudaryti gali būti uždraudžiamas taikant specialius akcininkų teisių gynimo būdus, kuriais jie naudojasi kaip juridinio asmens dalyviai. Tokie būdai yra: sandorių sudarymo uždraudimas (Civilinio kodekso 2.81 straipsnio 3 dalis), kiekybinio atstovavimo sudarant sandorius nustatymas (Civilinio kodekso 2.83 straipsnio 2 dalis, Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 8 dalis) ir kiti. Prevencinio ieškinio pateikimo sąlygos yra:

1) siekimas apginti daiktines teises nuo žalos darymo ateityje;

2) reikalavimo objektas yra būsimi neteisėti veiksmai;

3) realus pavojus, kad ateityje teisės pažeidžiantys veiksmai gali būti atlikti ar padaryta žala, arba ateityje bus tęsiami teisės pažeidžiantys veiksmai ar žalos darymas;

4) kaltė nėra būtina šio ieškinio sąlyga, nes šis ieškinytis paprastai reiškiamas dėl ateityje numatomų atlikti, bet dar neatliktų neteisėtų veiksmų. Ta aplinkybė, kad prevenciniu ieškiniu galima reikalauti užkirsti kelią pasirengimui atlikti neteisėtus veiksmus, nutraukti jų tęsimą ar juos pašalinti, kai jie jau daromi, nepaneigia šios taisyklės;

5) prevencinis ieškinytis gali būti reiškiamas tol, kol egzistuoja grėsmė padaryti žalą, todėl ieškinio senaties terminas grėsmės egzistavimo metu nuolat atsinaujina.

Prevenciniu ieškiniu siekiama uždrausti atsakovui veiksmus, kurie kelia realų pavojų žalai ar nuostoliams atsirasti. Juo reikalaujama ne žalos ar nuostolių, o siekiama užkirsti kelią, kad jų ateityje neatsirastų. Realios grėsmės aplinkybė, kaip prevencinio ieškinio sąlyga, turi būti įrodyta ieškovo. Ji nepreziumuojama. Jeigu panašaus pobūdžio ar analogiški veiksmai jau yra atlikti ir sukėlė žalą, tai tokia aplinkybė gali būti pagrindas tęsiamų veiksmų ar numatomų analogiškų veiksmų žalingoms pasekmėms vertinti analogiškai, bet pagal Civilinio kodekso 6.255 straipsnį minėtos aplinkybės nenumatytos kaip realios grėsmės prezumpcija. Ši aplinkybė turi būti konkrečioje situacijoje įvertinta kaip vienas iš svarbių bylos aspektų. Ieškovas pagal prevencinį ieškinį įrodinėdamas realų pavojų turi įrodyti, jog jo teisėms gresia konkretus pavojus, jog yra faktų ir aplinkybių, kurie kelia jo teisių pažeidimo pavojų.

Sandoriai (prisiimamos prievolės, jų vykdymas, taikos sutartys ar kt.) savaime yra teisėti, bet gali neatitikti pelno siekimo ar jo maksimalaus siekimo reikalavimo. Dėl to tokių veiksmų negalima būtų reikalauti nutraukti prevencinio ieškinio tvarka, nes prevencinio ieškinio tenkinimo sąlyga yra

neteisėti veiksmai ateityje, sukeltantys realių žalos grėsmę. *Prevenciniu ieškiniu negali būti reikalaujama nutraukti savaime teisėtus veiksmus, tokius kaip sandorių, sutarčių sudarymas, kurių neigiami ekonominiai padariniai nėra akivaizdūs, nes prevencinio ieškinio tenkinimo viena iš sąlygų – realus pavojus daryti žalą. Jis suprantamas kaip protinga ir pagrįsta tikimybė, kad žala atsiras.*

Tiesioginiai veiksmai, susiję su sandorių sudarymu, juridinio asmens vidaus santykiais, kai jie gali būti nuostolingi visai bendrovei, sprendžiami ne prevencinio ieškiniu būdu, bet specialiais juridinio asmens dalyvių teisių gynimo būdais.

Teisiškai kvalifikuojant ieškiniu pagrindą svarbu, kad reikalavimai kildinami iš įmonės valdymo organo netinkamos veiklos, t. y. ekonominio neefektyvumo ar net žalingumo. Teisinė priemonė ir jos taikymo procedūra juridinio asmens dalyviams patikrinti, ar juridinio asmens valdymas yra tinkamas, ir taikyti priemones, kad jis būtų tinkamas, yra juridinio asmens veiklos tyrimas.

Netinkama juridinio asmens veikla gali būti netinkama juridinio asmens valdymo organų ar jų narių veikla. Ji suprantama kaip Civilinio kodekso 2.86–2.87 straipsnių nuostatų pažeidimas. Pagal Civilinio kodekso 2.87 straipsnį juridinio asmens valdymo organo nario pareigos yra skirstomos į sąžiningumo ir protingumo, lojalumo ir kitas.

(2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008)

Dėl teisės kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo

Pagal Civilinio kodekso 2.116 straipsnio 4 dalį ieškovas negalėtų kreiptis į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo, jeigu dėl jo paties būtų nustatytas pre-judicinis faktas, jog ieškovas, kaip kitos uždarnosios akcinės bendrovės akcininkas, veikė priešingai tos bendrovės veiklos tikslams ir kai negalima pagrįstai manyti, kad tie veiksmai ateityje pasikeis, ir dėl to yra pradėta bei neužbaigta ieškovo turimų bendrovės akcijų priverstinio perdavimo procedūra.

(2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-258/2008)

Dėl juridinio asmens dalyvio įpareigojimo parduoti akcijas

Priverstinis akcijų pardavimas, kaip išimtinis akcininko teisių gynimo būdas, yra galimas, kai konstatuojama, kad:

- 1) akcininkas, kuris kreipiasi į teismą, negali tinkamai įgyvendinti savo, kaip juridinio asmens dalyvio, teisių dėl kito uždarnosios akcinės bendrovės akcininko neteisėtų veiksmų, ir
- 2) negalima pagrįstai manyti, kad tie veiksmai ateityje pasikeis.

Pirmoji sąlyga laikoma nustatyta, jeigu įrodoma, kad UAB akcininkas, kuriam siekiama per teismą priverstinai parduoti akcijas, elgiasi neteisėtai ir dėl tokių veiksmų (neveikimo) akcininkas, kuris kreipiasi teisminės gynybos, negali tinkamai įgyvendinti savo kaip bendrovės dalyvio teisių. Neteisėtumas teisėje yra suprantamas kaip teisinės pareigos nevykdymas ar netinkamas vykdymas. Tokie veiksmai pripažįstami neteisėtais ir tuo atveju, jei yra pagrindas konstatuoti, kad dalyvio veikla pažeidžia protinumo ir sąžiningumo principus (Civilinio kodekso 1.5 straipsnis). *Neteisėtas akcininko elgesys yra ir veiksmai (neveikimas), prieštaraujantys juridinio asmens veiklos tikslams, o juridinio asmens dalyvio teisės apima ir teisę tikėtis, kad juridinis asmuo veiks siekdamas savo tikslų įgyvendinimo.*

Akcininko neteisėtais veiksmais, sudarančiais pagrindą pagal Civilinio kodekso 2.123 straipsnį reikalauti priverstinai nupirkti dalyvio, kurio teisės pažeidžiamos, akcijas, gali būti pripažįstamas ir toks UAB dalyvio veikimas ar neveikimas, kai paprastą (kvalifikuotą) balsų daugumą dalyvių susirinkime turintis juridinio asmens dalyvis, savo balsais lemiantis juridinio asmens valdymo organų sudėtį ir per tokį atstovavimą dalyvio interesams valdymo organuose veikia priešingai juridinio asmens veiklos tikslams, pažeidžia kitų juridinio asmens dalyvių teisę tikėtis, kad juridinis asmuo veiks siekdamas savo tikslų įgyvendinimo.

Antroji sąlyga, kad negalima pagrįstai manyti, jog tokie neteisėti juridinio asmens dalyvio veiksmai ateityje pasikeis, konstatuotina, pvz., kai nustatomi trunkamojo arba tęstinio pobūdžio neteisėti veiksmai, liudijantys juridinio asmens tikslų nepaisymą, dėl ko yra pagrindas manyti, kad jie ateityje nepasikeis. Šios sąlygos egzistavimo savaime nepaneigia ir tai, kad po to, kai juridinio asmens dalyvis, kurio teisės yra pažeidžiamos kito dalyvio veiksmais (neveikimu), priešingais juridinio asmens tikslams, kreipiasi į teismą teisminės gynybos Civilinio kodekso 2.123 straipsnio pagrindu, neteisėtai veikęs dalyvis imasi priemonių privataus juridinio asmens tikslams įgyvendinti. Tokiu atveju neteisėtai veikusio dalyvio veiksmai antrosios sąlygos konstatavimo aspektu yra vertinimo dalykas bylos nagrinėjimo teisme per juos inicijavusio dalyvio sąžiningumo prizmę: ar tai efektyvios ir veiksmingos priemonės, kuriomis sąžiningai siekiama nutraukti neteisėtus veiksmus ir įgyvendinti juridinio asmens tikslus, ar priemonės, kuriomis bandoma formaliai paneigti antrosios sąlygos egzistavimą.

(2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2008)

Dėl akcijų priverstinio pardavimo tikslo

Akcijų priverstinio pardavimo pagal Civilinio kodekso 2.115 straipsnį tikslas – pašalinti tarp akcininkų atsiradusią padėtį, kai dėl vieno iš jų neteisėto veikimo – veiksmų ne bendrovės naudai – susidaro situacija, kuri niekaip kitaip neišsprendžiama, kaip tik priverstinio akcijų pardavimo būdu. Šis institutas užtikrina vieno akcininko pašalinimą iš akcininkų, bet neturi tikslo užtikrinti, kad akcijos atitektų būtent kitam akcininkui. Jeigu kitas akcininkas siekia įgyti akcijų, tai šia galimybe jis gali pasinaudoti dalyvaudamas priverstinai parduodant kito akcininko akcijas – antstolio organizuojamose ir vykdomose varžytynėse.

(2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-417/2008)

Dėl pertvarkyto neribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio procesinės padėties

Teisinis reguliavimas, kuriuo nustatyta pertvarkomo juridinio asmens dalyvių subsidiarioji trejų metų atsakomybė pagal pertvarkomo juridinio asmens prievoles, suponuoja, kad toks dalyvis yra papildomas civilinės atsakomybės subjektas ir tokio skolininko pareiga atsakyti atsiranda tik tada, kai prievolės neįvykdo pagrindinis skolininkas. Vertinant papildomo civilinės atsakomybės subjekto procesinę teisinę padėtį byloje, kai subsidiarioji atsakomybė kyla Civilinio kodekso 2.104 straipsnio 2 dalies pagrindu, pažymėtina, kad, teisme nagrinėjant ginčą dėl prievolių, atsiradusių iki naujos formos juridinio asmens įregistravimo juridinių asmenų registre, vykdymo, tik ieškovo valia, kylanti iš prievolių civilinių santykių, kurių šalys yra ieškovas ir pagrindinis bei papildomas skolininkai, lemia, ar siekiama išspręsti ne tik pagrindinio, bet ir papildomo civilinės atsakomybės subjekto atsakomybės pagal subsidiariosios atsakomybės taikymo principus klausimą. Tokia valia išreiškiama procesiniais veiksmais (Civilinio proceso kodekso 111 straipsnio 2 dalies 2 punktas, 135 straipsnio 1 dalis), kuriais papildomas civilinės atsakomybės subjektas būtų nurodytas kaip antrasis atsakovas, o reikalavimas formuluojamas pagal subsidiariosios atsakomybės taikymo principus, t. y. papildomo skolininko pareiga atsakyti atsiranda tik tada, kai prievolės neįvykdo pagrindinis skolininkas.

(2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-541/2008)

Dėl pajinio įnašo

Pajus (pajinis įnašas) – bendrovės narių ar pajininkų turtinis ir neturtinis įnašas (Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymo (2001 m. gegužės 17 d. įstatymo Nr.IX-330) 2 straipsnio 5 dalis, 15 straipsnio 1 dalis). Pajus gali būti įneštas pinigais, materialinėmis ir kitomis vertybėmis bei intelektinės veiklos rezultatais (įstatymo 15 straipsnio 1 dalis). Asmuo, tapęs žemės ūkio bendrovės nariu ar pajininku įgyja tam tikras teises bendrovės atžvilgiu, taip pat ir turitines teises, pavyzdžiui, gauti dalį bendrovės pelno (dividendus) (įstatymo 18 straipsnio 2 dalies 6 punktas, 19 straipsnio 2 punktas), perleisti turimą pajų kitam asmeniui (įstatymo 18 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 19 straipsnio 2 punktas). Bendrovės narys ar

pajininkas įnešęs pajų (pajinį įnašą) nuosavybės teisių į šį pajinį įnašą neišsaugo, kadangi pajus tampa sudedamąja bendrovės nuosavo kapitalo dalimi (įstatymo 12 straipsnio 1 dalis), tačiau kiekvienas bendrovės narys ar pajininkas išsaugo pajų, kuris metams pasibaigus ir patvirtinus bendrovės metinę apyskaitą, proporcingai turimai pajaus vertei apskaičiuojamas paskirsčius padidintą ar sumažintą pagrindinį kapitalą (įstatymo 15 straipsnio 4 dalis). Bendrovės narys turi teisę išstoti iš bendrovės pateikęs rašytinį pareiškimą. Išstojusiu jis laikomas nuo nutarimo narių susirinkime priėmimo momento (Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymo (2001 m. gegužės 17 d. įstatymo Nr.IX-330) 20 straipsnio 2 dalis, Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymo (1997 m. vasario 18 d. įstatymo Nr.VIII-118) 20 straipsnio 2 dalis). Asmens bendrovėje narystei pasibaigus aukščiau nurodytu pagrindu jis išsaugo savo pajų ir įgyja pajininko statusą bendrovėje iki kol pajus yra grąžinamas įstatyme ir įstatuose nustatyta tvarka (įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 12 punktas). Išstojusiam nariui (pajininkui) turi būti išmokėta tokia pajaus vertė, kokia ji patvirtinta paskutinį kartą perskaičiavus pajų po metų pasibaigimo ir bendrovės metinės apyskaitos patvirtinimo. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnį, numatantį, kad nuosavybė yra neliečiama. Nei bendrovės įstatai, nei valdymo organo nutarimai negali apriboti bendrovės nario (pajininko) teisės atgauti visą turimą pajų tokia verte, kokia patvirtinama anksčiau minėta tvarka.

(2004 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2004)

Dėl Civilinio kodekso 2.82 straipsnio 4 dalies

Įstatymų leidėjas, suteikdamas teisę ginčyti juridinio asmens valdymo organų sprendimus, visų pirma siekė apginti suinteresuotų asmenų, kurių teisės buvo pažeistos atitinkamais juridinio asmens valdymo organo sprendimais, interesus bei viešąjį interesą. Asmuo, juridinio asmens organo sprendimo priėmimo metu nebuvęs to juridinio asmens dalyvis, neturi teisės pasinaudoti Civilinio kodekso 2.82 straipsnio 4 dalyje suteikiama teise ginčyti šį sprendimą.

(2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2006)

Dėl Civilinio kodekso 2.39 straipsnio aiškinimo ir taikymo

Pagal Civilinio kodekso 2.39 straipsnio 3 dalį juridinio asmens pavadinimas neturi klaidinti visuomenės dėl panašumo į kitų juridinių asmenų pavadinimus. Juridinio asmens pavadinimas individualizuoja juridinį asmenį, leidžia atskirti vieną juridinį asmenį nuo kito. Pavadinime gali būti informacija apie jo steigėjų ir vykdomą veiklą. Nurodytoje Civilinio kodekso normoje įtvirtinta bendroji taisyklė, kad juridinių asmenų pavadinimai neturi būti klaidinamai panašūs. Iš to išplaukia, kad įstatymas gali pateisinti tam tikrą panašumą tiek, kiek jis yra neišvengiamas ir nėra tiesiogiai uždraustas. Siekiant individualizavimo vargu ar įmanoma parinkti visiškai nepanašų pavadinimą. Kartais tas panašumas gali būti neišvengiamas, pavyzdžiui, juridinio asmens pavadinime teikiant informaciją apie steigėją.

Panašumas neturi būti tokio laipsnio, kad būtų klaidinantis. Jeigu juridinius asmenis įsteigia su vienu steigėju susijęs juridinis asmuo ir pats steigėjas, o jie abu teisėtai gali nurodyti steigėjo pavadinimą, tai panašumas juridinio asmens pavadinime, nurodant steigėjo pavadinimą, yra neišvengiamas, bet teisėtai pavartojus steigėjo pavadinimą. Vartotojo ar visuomenės požiūriu yra svarbu, ar steigėjo nurodymas klaidina. Vartotojų jis gali klaidinti tiek, kiek sudaro rimtų sunkumų atskirti vieną juridinį asmenį nuo kito. Kitiems juridiniams asmenims tai gali būti svarbu konkurencijos požiūriu, nes naudojimasis panašiu pavadinimu vertinamas kaip kenkiantis kito asmens galimybėms konkuruoti. Prieš darant išvadą, ar pavadinimų panašumas nesukelia painiavos dėl ūkio subjektų ir nepažeidžia konkurencijos, reikia įvertinti, ar apie teisės pažeidimą taip kalbant asmuo yra konkurentas. Vieno steigėjo tiesiogiai ar per įsteigtus asmenis įsteigti ūkio subjektai negali būti vertinami kaip konkurentai.

Civilinio kodekso 2.39 straipsnyje numatytas juridinio asmens pavadinimo panašumas turi būti klaidinantis visuomenę, kad susidarytų sunkumų vieną juridinį asmenį atskirti nuo kito ar iškreiptų konkurenciją.

(2005 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-632/2005)

TARPTAUTINIAI SANTYKIAI

Miglė Čirbaitė

Kauno miesto 27-ojo notaro biuro notarė

EUROPOS NOTARŲ TINKLAS SIEKIA STIPRINTI SAVO VAIDMENĮ

2008 m. gruodžio 3 d. Paryžiuje (Prancūzijoje) vyko 2-asis Europos notarų tinklo atstovų susitikimas. Šiame susitikime dalyvavo dvidešimt dviejų notariatų atstovai iš Europos Sąjungos ir kaimyninių šalių. Lietuvai šiame susitikime atstovavo Kauno miesto notarė Miglė Čirbaitė, kuri yra paskirta Lietuvos notarų rūmų atstove Europos notarų tinkle.

Europos notarų tinklas (angl. European Notarial Network; toliau tekste – ENT) veikia nuo 2007 m. lapkričio 1 d. ir teikia praktinę pagalbą notarams, sprendžiant klausimus, susijusius su kita Europos Sąjungos valstybe. Europos notarų tinklo pagrindinis uždavinys – pagreitinti teisinės procedūras, su kuriomis susiduria notarai, sprendami klausimus, susijusius su kita ES valstybe. Tai paveldėjimas, bendrovės steigimas, vedybų sutartis ar bet kuris kitas atvejis, turintis tarptautinį pobūdį¹.

¹ Iškilus tokio pobūdžio klausimui, Jums reikia suformuluotą klausimą (lietuvių arba anglų kalba) nusiųsti Lietuvos notariato atstovei Europos notarų tinkle Kauno m. 27-ojo notaro biuro notarei Miglei Čirbaitei el.paštu: migle.cirbaite@notarai.lt, ir ji nedelsdama Jūsų klausimą persiųs atitinkamos Europos valstybės atstovui Europos notarų tinkle.

Europos notarų tinklui priklauso 21 notariatas: Austrijos, Belgijos, Bulgarijos, Čekijos, Estijos, Graikijos, Ispanijos, Italijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Liuksemburgo, Maltos, Nyderlandų, Portugalijos, Prancūzijos, Rumunijos, Slovakijos, Slovėnijos, Vengrijos ir Vokietijos. Į savo notariato atstovą Europos notarų tinkle notaras gali kreiptis, kai:

- 1) reikia sužinoti, kokia tam tikro dokumento forma (įgaliojimo, vedybų sutarties, kt.) taikoma tam tikroje Europos valstybėje;
- 2) notarui reikalinga kitos valstybės notaro pagalba vieno ar kito atvejo išnagrinėjimui;
- 3) jei notaras nori nusiųsti prašymą konkrečiam notarui, dirbančiam kitoje Europos valstybėje;
- 4) kitais atvejais. Tačiau Europos notarų tinklas negali suteikti notarams teisinės pagalbos ir neteikia teisinių konsultacijų. Tinklo tikslas yra labiau susijęs su technine pagalba, kuria galima būtų

palengvinti notarų atliekamas procedūras, susijusias su kita ES valstybe.

Antrajame Europos notarų tinklo atstovų susitikime didžiausias dėmesys buvo skirtas Europos notarų tinklo vaidmeniui stiprinti. Būtinumą stiprinti ir plėsti Europos notarų tinklo vaidmenį pabrėžė ir šio tinklo koordinatorius Stephanas Matykas. Susitikime jis apžvelgė ENT 2008 metų veiklą, pasidžiaugė, kad per pirmuosius veiklos metus ENT sėkmingai įgyvendino savo tikslus, padėdamas valstybių narių notarams jų kasdiniame darbe. Jis pabrėžė, jog valstybių ES narių notarų bendradarbiavimas stiprina visų teisinių profesijų atstovų bendradarbiavimą Europos teisiniame tinkle (toliau tekste – ETT). Koordinatorius S. Matykas atkreipė dėmesį, kad ENT turi tobulėti ir vystytis, jo nariai turi siekti kuo efektyvesnio bendradarbiavimo, išplėsti siūlomų paslaugų ratą lotyniškojo notariato sistemos notarams ir šių valstybių piliečiams. Susitikime pranešimą taip pat skaitė atstovas iš Europos Komisijos Simoesas de Almeida. Jis informavo, kad Europos teismų tinklas kas 3 metus Europos Komisijai ir Parlamentui pateiks ataskaitą apie ETT veiklos progresą. Jis taip pat pabrėžė, jog stiprinant ETT vaidmenį, būtina pertvarkyti ETT (ENT yra įsteigtas ETT). Pranešimą skaičiusi atstovė iš Prancūzijos teisingumo ministerijos Karima Zouaoui nurodė, kad ETT valstybės narės nepritaria idėjai, jog ETT padėtų spręsti ne tik klausimus, kuriuos pateikia valstybių narių teisinių profesijų atstovai, bet ir individualūs asmenys. Todėl ji pabrėžė, kad tam turi būti rastas kompromisas.

Vokietijos ir Austrijos notariatų atstovai Dominikas Gassenas ir Manfredas Rehmas susitikime pristatė internetinę ENT atstovų paklausimų programą (angl. - ENN Online form), kuri turėtų pradėti veikti nuo 2009 m. pradžios. Ši programa buvo sukurta siekiant ENT darbo efektyvumo, palengvinti ir pagreitinti ENT atstovų gaunamų paklausimų persiuntimą kitos šalies ENT atstovui, atsakymų sisteminimą, statistikos kaupimą, paklausimų kaupimą. Elektroninę programą sukūrė Europos Sąjungos notariatų taryba (toliau tekste – CNUE), bendradarbiaudama su Austrijos ir Vokietijos notariais. Programa taip pat padės

analizuoti ir įvertinti ENT veiklos efektyvumą, kaupti atsakymus į paklausimus. Kol kas šia sistema galės naudotis tik ENT atstovai, tačiau ateityje ši sistema galės būti modifikuota – naudotis joje kaupiamais duomenimis galės visų ENT notariatų notariai.

Susitikime ENT koordinatorius S. Matykas pristatė CNUE inicijuotą projektą pagal ES finansavimo programą „2007 - 2013 metų prioritetai laisvės, saugumo ir teisingumo srityse“. CNUE 2007 m. pateikė paraišką šio projekto finansavimui, ir 2008 m. lapkričio 12 d. iš Europos Komisijos gavo teigiamą atsakymą. Projekto tikslas – parengti informacinį lankstinuką apie kiekvienos valstybės ES narės (neįtraukiant Danijos, bet įtraukiant Kroatiją) paveldėjimo teisės reglamentavimą, skirtą visų ES valstybių teisinių profesijų atstovams iš šių valstybių. Visų šalių surinkta informacija apie paveldėjimo teisę, jos taikymą bus išversta į visas ES oficialias kalbas ir paskelbta tinklalapiuose, skirtuose ES piliečiams, taip pat ENT tinklalapyje. Ši informacija taip pat bus prieinama visų teisinių profesijų atstovams, padės jiems sprendžiant tarptautinio pobūdžio bylas ir atvejus. Šiam projektui įgyvendinti 80% lėšų skyrė Europos Komisija, o 20% bus finansuojama iš CNUE lėšų. Pagal projektą kiekviena ENT narė valstybė gaus lėšų išversti visų šalių surinktą informaciją į savo valstybės kalbą, taip pat iš dalies bus padengtas ENT atstovo kelionės išlaidos dviejuose ENT susirinkimuose. Projekto veikla, kurioje aktyviai turės dalyvauti ENT šalių atstovai, prasidės 2009 m. sausio–vasario mėn., o projekto rezultatai bus vertinami 2010 m.

Susitikime ENT tinklo atstovai pasikeitė patirtimi, kaip kiekvienoje valstybėje narėje buvo skleidžiama informacija notarams apie ENT veiklą. Antrajame Europos notarų tinklo atstovų susitikime buvo prieita vieninga nuomonė, jog ENT vaidmuo yra reikšmingas ir naudingas teikiant praktinę pagalbą notarams pagreitinant teisesines procedūras, susijusias su kita Europos Sąjungos valstybe. ENT vaidmuo turi būti plečiamas. ENT veiklos sėkmę ir rezultatus lems ENT šalių atstovai, kurie visomis išgalėmis turi skleisti informaciją apie ENT veiklą tarp savo valstybės notarų. ●

EUROPOS SAJUNGOS NOTARIATŲ TARYBOS (CNUE) GENERALINĖ ASAMBLĖJA BRIUSELYJE

Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE) Generalinėje asamblėjoje Briuselyje (Belgija) 2008 m. gruodžio 12 d. Lietuvos notarų rūmams atstovavo prezidiumo narė Svajonė Šaltauskienė ir teisininkė konsultantė Eglė Čaplinskienė.

CNUE prezidentas Juanas Bolasas Alfonsas atkreipė dėmesį, kad Europos Parlamento (EP) 2008 m. gruodžio 18 d. plenarinėje sesijoje vyks balsavimas dėl EP nario Manuelio Medinos Ortegos pranešimo dėl Europos autentiško dokumento. Šiuo pranešimu siekiama ginti Europos piliečius, palaikančius šeimos ir nuosavybės santykius kitose valstybėse, ir palengvinti įmonių veiklą keliose valstybėse, supaprastinant autentiškų dokumentų pripažinimą. Pranešime pirmą kartą kalbama apie preventyvų teisingumą, oficialių dokumentų naudojimą, žymiai sumažinantį bylų skaičių, siekiant sukurti tikrą Europos teisinę erdvę. M.M. Ortegos pranešime kalbama tik apie autentiškus dokumentus: konstatuojamas skirtumas tarp autentiškų dokumentų ir privačių susitarimų. Tai atitinka Europos Komisijos siekį kalbėti tik apie oficialių dokumentų pripažinimą. Autentiškas dokumentas turi savybių, dėl kurių jis įgyja ypatingą galią, palyginti su kitomis teisinių dokumentų formomis:

Autentišką dokumentą sudaro valstybės įgaliotas asmuo (antstolis, notaras ar kt.) ir jis turi įrodomąją galią bei yra vykdytinas.

Autentiškas dokumentas turi atitikti tris kriterijus, kad būtų pripažintas autentišku:

- jis turi būti sudarytas valstybės pareigūno ar valstybės įgalioto asmens;
- turi būti tvirtinamas turinio, o ne tik, pavyzdžiui, parašo, autentiškumas;
- dokumentas turi būti vykdytinas valstybėje, kurioje jis sudarytas.

Posėdyje taip pat buvo nagrinėjami Europos testamentų registro tinklo asociacijos įstatų keitimo, įmonių teisės, paveldėjimo teisės, sutuoktinių turto teisinio režimo reglamentavimo klausimai, buvo patvirtintas CNUE 2009 metų biudžetas.

Posėdyje daug dėmesio buvo skirta 2009 m. kovo 19–20 dienomis organizuojamam koliokviumui „Teisinis bendradarbiavimas Europos šeimoms“ – sudaryta renginio programa, aptarti renginio organizavimo ir viešinimo klausimai. ●

„Notariato“ inf.

KONSULTACIJOS

DĖL PAVELDĖJIMO TEISĖS LIUDIJIMO IŠDAVIMO, KAI NE VISI IPĖDINIAI YRA PAREIŠKĘ VALIĄ

Įpėdinis turi priimti palikimą aktyviais veiksmais. Jeigu per įstatymo nustatytą terminą įpėdinis valios neišreiškė, notaras turi išduoti paveldėjimo teisės liudijimą palikimą laiku priėmusiems įpėdiniams. Notaras neprivalo ieškoti įpėdinių.

Notaras, vykdydamas jam pavestas funkcijas, turėtų įspėti įpėdinius, kurie kreipiasi dėl palikimo, kad jei yra dar ir kitų asmenų, galinčių būti šaukiamais paveldėti, o įpėdiniai tokiais duomenis nuslepia, jie prisiima riziką, kad tokiems asmenims, vėliau sužinojusiems apie palikimą ir palikimo priėmimo

terminą praleidusiems dėl svarbių priežasčių, teismo sprendimu terminas galės būti pratęstas, t.y. įpėdiniai turi būti įspėti apie teisminių ginčų riziką.

Jeigu notarui žinoma, kad įpėdinis yra neveiksnius ar nepilnametis, notaras turi imtis priemonių tokio įpėdinio interesams apsaugoti.

Patvirtinta

Lietuvos notarų rūmų prezidento

2008 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 9.1

DĖL NOTARO VYKDOMOJO ĮRAŠO DARYMO PAGAL VEKSELĮ, KURIO DAVĖJAS YRA MIRĘS

Dėl notaro vykdomojo įrašo darymo pagal vekselį, kurio davėjas yra miręs

Klausimas: Ar gali notaras išduoti vykdomąjį įrašą pagal vekselį, kai vekselio davėjas ar kitas pagal vekselį įsipareigojęs asmuo yra miręs?

Atsakymas: Tai, ką notaras turi patikrinti, prieš priimdamas prašymą išieškoti pinigus iš skolininko pagal vekselį, yra numatyta Notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkoje. Notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos 6 p. nustatyta, kad notaras patikrina, ar:

- 1) vekselį pateikiantis asmuo yra teisėtas jo turėtojas ar jo įgaliotas asmuo;
- 2) vekselis sudarytas pagal įstatymo reikalavimus;
- 3) vekselis užprotestuotas pagal Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės arba vekselio turėtojas yra atleistas nuo pareigos įforminti protestą.

Taigi notaras neprivalo tikrinti duomenų apie vekselio davėją, taip pat neprivalo tikrinti, ar vekselio davėjas vykdomojo įrašo pagal vekselį darymo metu yra gyvas.

Notaras, išduodamas vykdomąjį įrašą, netikrina, ar vekselio davėjas (skolininkas) yra gyvas, todėl gali išduoti vykdomąjį įrašą pagal vekselį, kuriuo siūlytų išieškoti iš skolininko per vekselio mokėjimo terminą nesumokėtą vekselio sumą su priklausančiomis palūkanomis bei kitas išlaidas, nors skolininkas (vekselio davėjas) vykdomojo įrašo darymo metu būtų miręs. Notaro vykdomasis įrašas yra vykdytinas dokumentas, kuris turi būti pateikiamas vykdyti LR civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. Todėl, jeigu vykdomojo įrašo darymo procesas pradėtas ir vykdomas pagal notaro išduotą vykdomąjį įrašą, kuriuo reikalaujama išieškoti iš skolininko (vekselio davėjo), kuris yra miręs, tokiu atveju, vadovaujantis LR civilinio proceso kodekso 596 str. 1 d., skolininką pakeičia vykdomojo veiksmų atlikimo vietas apylinkės teismas, nes vykdomas atliekamas ne teismo išduoto vykdomojo dokumento pagrindu.

Patvirtinta

Lietuvos notarų rūmų prezidento

2008 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 9.2